

İSPANYOLCA BİR KUR'AN TERCÜMESİNİN TANITIM VE TAHLİLİ

Abdurrahman ELMALI*

GİRİŞ

Kur'an'ın mânâlarının Arapça'yı bilmeyen diğer insanların dillerine aktarılması hem bir ihtiyaç hem de bir görevdir. Bu maksatla dünyanın değişik dillerine Kur'an'ın tercüme veya tefsirleri yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Ne var ki, genelde bütün edebî ve özel kültür eserleri için olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'in de tam bir tercümesinin yapılamayacağı, pek çok ilim ve tecrübe erbabınca dile getirilmiş ve bu hususta gerekli ilmi çalışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla Kur'an hakkında sırf tercüme yapmak çok eksik bir çalışma olarak kalmakta ve bazen yanlış mesaj verebilmektedir. Bu bakımdan Kur'an'ın manalarını da açıklayan meallere ihtiyaç vardır.

Özellikle İslamiyet gibi özel mesajlar taşıyan bir dinin ifade ettiği mana ve kültürün başka dillerde ifade edilmesi pek çok gayreti gerektirdiği gibi, bazen pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Asırlar önce İslamiyet'e giren milletler, gerek bir kısım ıstılahları doğrudan kendi dillerine sokarak ve gerekse İslam'ın orijinal manalarını ifade eden bir kısım kelimeleri kendi dillerinde ihdas ederek, bu sorunu belirli bir ölçüde aşmışlardır. Fakat İslamiyet'e asırlar boyu yabancı kalmış dillerde, özellikle derin bir şekilde eski Roma ve Hıristiyan kültürüyle yoğrulmuş Batı dillerinde gerek ilmi ve gerekse dini neşir maksatlı İslamiyet'le ilgili eserler yazmak çoğu zaman güç olmuş ve bazen pek çok yanlış anlaşılmalara yol açmıştır. Durum böyle olduğundan özellikle de dünyada yaygınlaşmış Batı dillerinde yapılacak İslamiyet'le ilgili çalışmalarda bu sorunun azami ölçüde çözülmesi için pek çok gayret gerekmektedir. Bunun istikbal adına önemli bir görev olduğu kanaatini taşımaktayız.

Kur'an-ı Kerim'in çok sayıda dünya diline belirli bir ölçüde meal diyebileceğimiz pek çok tercümesi yapılmıştır. Dünyada üçyüz milyondan fazla insan tarafından konuşulan İspanyol dilinde de, gerek Prof. Muhammad Hamidullah'ın *Kur'an-ı Kerim Tarihi*¹ adlı eserinde

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniv. İlahiyat Fak., Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Bu eser Prof. Dr. Salih Tuğ tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul 1993). İspanyol dilinde yazılan kısmı veya tam 27 adet Kur'an tercemesi için bkz. s.178-180.

30 İSPANYOLCA BİR KUR'AN TERCÜMESİNİN TANITIM VE TAHLİLİ
bildirdikleri ve gerekse daha sonra yapılan bazı çalışmalar¹ göz önüne alındığında, otuzdan fazla kısmî veya tam Kur'an tercümesinin yapıldığı ve bunların büyük bir kısmının gayrimüslimler tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Bu makalede açıklamalı bir İspanyolca Kur'an tercümesi hakkında önce genel bilgiler verilecek, sonra da tercümenin ana metni, açıklamalar kısmı ve mütercim Kur'an'la ilgili bazı görüş ve itirazları üzerine tanıtım ve tahlil çalışması yapılacaktır.

I. ESERİN GENEL TANITIMI

A. ESERİN ADI, MÜTERCİMİ VE BASKISI

Çalışmamıza konu teşkil eden İspanyolca, açıklamalı Kur'an tercümesinin orijinal adı EL CORAN (MAHOMA, El libro sagrado del ISLAM)'dır. Tercüme, Biblioteca DM tarafından İspanya'da 1995 yılında, Iberica Grafic, S.L. matbaasında I.S.B.N.: 84-495-0092-3 numarasıyla baskı sayısı belirtilmeden basılmıştır. Dış kapağı meşhur Kurtuba camii'nin mihrap resmini taşıyan eser, 472 sayfadır ve 13,5x21 cm. ebatlarındadır. Mütercim'in ismi, tercümenin üzerinde çalışmayı gerçekleştirdiğimiz baskısında belirtilmemektedir. Ancak bu makalenin neşre hazırlandığı sırada, aynı açıklamalı tercümenin daha önceki bir baskısının 1986 yılında Meksika'nın México şehrinde gerçekleştirildiği ve müterciminin de felsefe ve edebiyat doktoru Joaquín García-Bravo olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu iki baskının önsözleri (prologo) birbirinden farklıdır. Meksika baskısındaki önsöz esas itibarıyla, Hz. Muhammed ve eseriyle ilgilidir ve İslamiyet hakkındaki birtakım lehte ve aleyhte değerlendirmelerle son bulmaktadır.² Bu tercümenin daha başka baskılarının da olduğu anlaşılmaktadır.³ Tercümedeki bazı ayet mealleri Prof. Dr. Salih Akdemir'in Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri adlı eserinde (Ankara 1989) incelemeye konu teşkil etmiştir.

B. ESERİN MUHTEVASI

Eser; bir önsöz, daha sonra sayfa içlerinde tercümenin esas metni, sayfa altlarında kısmî bir tefsir sayılabilecek çok sayıda dipnotlar ve en sonunda da Kur'an'ın ihtiva ettiği isim ve konularla ilgili alfabetik bir indeksten oluşmaktadır. Hemen hemen her sayfanın altında bir veya daha

1 İspanya'nın Granada şehrindeki bir İslam cemiyetinin henüz yeni yayınlamış olduğu bir tercüme ve yine Cordoba şehrindeki başka bir İslam cemiyetinin kısmen neşrettiği ve neşrini sürdürdüğü diğer bir tercüme ve tefsir çalışması bu çerçevede zikredilebilir.

2 Bu baskının önsözü için bkz., s. I-XVI. Tercümenin bu baskısını görmemizi sağlayarak gösterdiği lütufkar katkıdan dolayı Prof. Dr. Salih Akdemir'e teşekkürü bir borç biliriz.

3 Muhammad Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 179. Yine bkz., Muhammad Hamidullah, *Le Saint Coran (Traduction)*, Beyrut 1981, Introduction kısmı, s. LVIII-LIX.

çok dipnotta çeşitli açıklamalar yapılmakta veya başka pasajlara bilgi için atıfta bulunmaktadır.

Eserin farklı baskılarında farklı önsözlerin bulunması ve çalışmamızda esas aldığımız baskıda da mütercimın adının belirtilmemiş olması, bu baskısındaki önsözün müellifini meçhul hale getirmektedir.

Üç sayfalık bu önsöz kısmında özetle şu bilgi ve yorumlar verilmektedir: Kur'an, bazılarınca *İslam'ın özel duası*¹ da denen Fatiha suresi hariç, uzundan kısaya doğru giden 114 sureden oluşmaktadır. Kur'an metinlerinden bir kısmının diğer bir kısmından önce gelişi ile ilgili bilgiler İslami vahiy hakkında kronolojik sonuçlar elde etmeğe imkan vermemektedir. Bununla birlikte iki büyük kronolojik nüvenin varlığı görülebilir: Mekke'de verilen ve üç ayrı döneme ayrılan (612-615;615-619 ve 619-622) metinler ve, Medine'de (622-630) verilenler. (Önsöz'ün ileriki kısımlarında da bu dönemlerde gelen metinlerin ihtiva ettiği konular ve edebî hususiyetleri hakkında bazı bilgiler verilmekte ve bunlara kaynak aranmaktadır). Kitab'ın doğruluğunda (autenticidad) herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Redaksiyon, 650 yıllarında 3. halife Osman'ın emriyle yapılmıştır (o dönemde başka pek çok yazılı parçalar da mevcuttu). O metin, bugün *vulgata* adıyla tanımlanan metindir, gerçek vahyi ihtiva etmektedir ve aksi iddia, çeşitli gruplarca yüzyıllar boyu yapılan çalışmalara rağmen ispatlanamamıştır. Üslup yönünden, - putperest Arap büyücüler ve din adamları tarafından kullanılan - düzyazı (seci') tarzında redakte edilmiştir. Fakat onlardan tamamıyla farklı olarak anlamsız şeyler değil, yeni fikirler bakımından büyük bir zenginlik ihtiva etmektedir ve bu sebeple de o, Arap literatürünün örnek bir eseri olmuştur. İslam Peygamberi'nin, Kur'an'ın böylesine güzel neşredilmiş olmasından ötürü, ümmî olması mümkün gözükmemektedir; İslam'ın ve müslümanların anlaşılıp tanınmasında büyük bir önemi haiz bulunan Kur'an'da ele alınan temalar, Peygamber'in ruhunu belirli bir anda harekete geçiren endişelere göre ortaya çıkmışlardır; Kur'an Mekke döneminde dinî muhtevalıdır, Medine döneminde ise bir devlet adamının endişelerini yansıtır. İhtiyatlı kalınmakla birlikte şu kronolojik tespit yapılabilir: Esas doktrinin tesisinden sonra, dinî tipte - özellikle de manastırlardaki riyazî hayatları dolayısıyla övülen hıristiyanlarınkine uygun - genel meseleler takip etmiştir. Hıristiyanlarla ilgili bu pasajlar daha sonra *sufî* tarikatlarının kurulmasına yardımcı olacaktır.

Belirtelim ki, bu bilgi ve yorumların büyük bir kısmı genelde müsteşrikler tarafından ileri sürülen iddia ve değerlendirmelerin tekrarından ibarettir.

Önsöz kısmında bundan sonra ise tefsir ve tefsir tarihiyle ilgili bazı

1 Bu nitelendirme I. Goldziher'e aittir. Bkz, Régis Blachèr, *Le Coran (Traduction)*, Paris 1980, s.29.

bilgiler verilmektedir. Şöyle ki: Kimileri Kur'an'ı lafzî, kimileri de mecazî anlamlarla yorumlamışlardır ve bu, asırlara ve çağlara göre değişmiştir, en meşhur Kur'an tefsirleri şunlardır: a) Ortodoks veya sünnî olanlar: Taberî, Razî, Beydavî ve Ebu Hayyan'ın tefsirleridir. b) Mutezilî olanlar: Zemahşerî'ninki gibi. (Bu arada Mutezile'nin Yunan düşüncesi etkisi altında kaldığı, *salah ve adalet* prensiplerini benimsediği ve daha sonra sapık (*heretik*) sayıldıkları bildirilmekte ve, bilahere bu mezhebin tezlerinin Selefiyye akımıyla, özellikle de Muhammed Abduh'un gayretleriyle tekrar gündeme getirildiği anlatılmaktadır). c) Şîiler: Tabersî ve Kummi'nin tefsirleri gibi. Bunlar, Sünnîler tarafından *heterodoks* sayılmışlardır. Bu geleneksel tefsirlerin dışında sayıları az da olsa modern ve ilmî tefsirler arasında Tantavî Cevherî'nin eseri zikredilmelidir. Ayrıca İslam dünyasında Kur'an'ı, içinde vahyedildiği topluma göre anlayan Halefullah gibileri de çıkmıştır.¹

C. TERCÜMEDEKİ BAZI GENEL ÖZELLİKLER

1- Tercümedeki ayet numaralamasının Hicrî 1342/Miladî 1923 yılında Kahire'de neşredilen mushaf metnindeki numaralamayla aynı olduğu anlaşılmaktadır.² Bu numaralamanın elimizde bulunan mushaflardaki numaralamadan farklı olması dolayısıyla, ayetler için çalışmamızda verilecek örneklerde önce tercümede gösterilen numarayı, sonra da ülkemizdeki mushaflarda görülen numarayı vereceğiz.

2- Her surenin başında o surenin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğu belirtilmekte ve ayet sayısı verilmektedir. Başta Kur'an'ın isimleri olmak üzere (Kur'an isminden başka yedi isim) (s.1), her surenin ismi -veya varsa birden çok ismi- gerekiyorsa mana veya manaları açıklanarak verilmiş, bu ismin ilgili surede geçen bir kelimedenden mi yoksa konudan mı alındığı belirtilmiş ve eğer ilgili surede geçen bir kelimedenden alınmışsa, bu kelime tercüme metni içerisinde geçtiği yerde büyük harflerle yazılarak (mesela 27/Neml suresinin ismi için bkz.s.264) gösterilmiştir. Mesela 1/Fatiha suresinin on (s.1), 9/Tevbe suresinin iki ismi (s.126), manaları hakkında bilgi sunularak; 2/Bakara (s.2), 15/Hicr (s.175) ve 17/İsra (s.190) surelerinin isimleri de, ifade ettiği hususlara işaret edilerek, gerekirse açıklama yapılarak (mesela, 17/İsra münasebetiyle) ve ilgili ayetlere atıfta bulunularak verilmiştir.

3- Bazı surelerin başında yer alan Hurûf-u Mukatta'a ile ilgili olarak, daha ilk 2/Bakara suresi (s.2) münasebetiyle, bunların mana ve değerlerinin bilinmediği ifade edilmiş, daha sonra diğer sureler münasebetiyle de hep Bakara suresindeki bu dipnota atıfta bulunulmuştur (mesela bkz. 3/Al-i İmran-1/1 münasebetiyle, s.36).

1 Bkz., numarasız ilk üç sayfa.

2 Bkz., Régis Blachère, *Le Coran*, Önsöz ve metin kısmı.

4- Bazı ayetlerle ilgili verilen dipnotlarda okuyucu o ayetlerle ilgisi bulunan diğer bazı ayetlere sevkedilmektedir.

5- Bazı dipnotlarda Kur'an'da birden fazla yerde karşılaşılan bazı kelimelere tercüme boyunca belirli bir mananın verileceği vurgulanmaktadır. Mesela çok geç de olsa 20/Ta-Ha-7/8 ayeti münasebetiyle tercümede büyük harfle olan "Dios" kelimesinin Arapça'da tek ilah anlamındaki "Allah" lafzına, "dios" ve "divinidad" kelimelerinin ise harf-i tarifsiz "ilah" kelimesine mukabil kullanıldığı hatırlatılmış (s.215), 16/Nahl-92/90 ayeti münasebetiyle de tercümenin her yerinde Kur'an'daki *fahşa* ve *fahişe* kelimelerinin şehvî günah anlamında "çirkin şeyler, işler (cosas feas)" şeklinde çevrileceği ifade edilmiştir (s.187). 18/Kehf-48/50 pasajı münasebetiyle tercümede *şeyatin* lafzının, "demonios"; *şeytan* lafzının, "Satán"; *cîn* lafzının ise "genios" kelimesiyle karşılanacağı okuyucuya hatırlatılmaktadır (s.203-204). Ayrıca 2/Bakara-9/10 ayetiyle ilgili dipnotta tercüme sırasında Arapça *resul* (mensajero) lafzının da, ayırım gözetilmeksizin, "profeta", "enviado" veya "mensajero" kelimeleriyle intikal ettirileceği belirtilmektedir (s.3).

6- Açıklamaları veciz tutmak maksadıyla Kur'an'da birden fazla yerde geçen ve açıklanan kelime veya konular, genellikle ilgili ilk ayet münasebetiyle açıklanmış, daha sonra geçtiğinde ise önce yapılan açıklamaya atıfta bulunulmuştur. Mesela 2/Bakara-183/187 ayeti münasebetiyle bu ayette geçen *hududullah* ifadesinin açıklaması yapılmış (s.23), daha sonra gelen ve yine bu ifadenin geçtiği 2/Bakara-229/229 ayeti münasebetiyle ise okuyucu önceki pasaja havale edilmiştir (s.28). Fakat bu prensibin devamlı uygulanmadığı görülmekte ve bazı açıklamaların tekrarlandığı müşahede edilmektedir.

Mütercim, tercüme çalışmasında izlediği bu metodlar genel olarak faydalı olmuştur.

D. YARDIMCI KAYNAKLARI

Tercümenin Önsöz kısmında bazı müfessirlerin ve eserlerinin zikre konu edilğini belirtmiştik. Yine tercümenin dipnotlar kısmında da isim belirtilmeksizin sık sık müfessirlere atıfta bulunulmakta ve onların görüşleri dile getirilmektedir. Önsözde adı geçenlerin en azından bir kısmından faydalanmış olduğu anlaşılmalı birlikte tercümenin dipnotlar kısmında bu müfessirlerden yalnız Beydavî'ye iki yerde 42/Şura-52/52 (s.345) ve 56/Vakı'a-38, 39/39, 40 (s.386) ayetleri münasebetiyle atıfta bulunmaktadır. Bunlardan birincisini mütercim, "İşte böylece sana emrimizden (veya emrimizle = por orden nuestra) ruhu (el espíritu) (*rûhan*) vahyettik." anlamında tercüme etmiş ve dipnotta bu pasajda mananın kapalı olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: "Müfessir Beydavî¹ şöyle demekle

1 Burada kelime yanlışlıkla Bend-hawi şeklinde yazılmıştır.

yetinir: Bu, Cibril'dir. Ve bu kelimelerin anlamı ise şudur: Sana Cibril'i vahiyle gönderdik." Ancak Beydavî'nin tefsirine baktığımızda onun, bu tefsiri ikinci derecede bir yorum olarak ("ve kîle" ifadesiyle) sunduğu, birinci sırada esas yorum olarak ise "(Mezkur *rûh* kelimesi) ona vahyolunan şey, demektir; (Allah) onu, kalpler kendisiyle ihya olduğu için, *rûh* diye isimlendirmiştir."¹ dediği görülmektedir ve mütercim böylece, Beydavî'nin tefsirini yanlış bir şekilde intikal ettirmiştir. Yapılan bazı mukayeselerden tercümede Beydavî'nin eserinden bolca istifade edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan başka tercümenin bazı dipnotlarında ikinci derecedeki bazı münasebetlerle bir kısım Batılı müsteşrik veya araştırmacılara da atıfta bulunmaktadır ki bunlar şunlardır: 26/Şuara-225/225 (şairlerden bahis söz konusudur) pasajında, İmriu'l-Kays'ın şiirlerini neşretmiş olan M. de Slane (s.262); 30/Rum suresinin ilk ayetlerinin açıklanması münasebetiyle (s.282) ve Kur'an'da gün kavramı konusundaki yorumu dolayısıyla (s.415) İngiliz Sale; Saba ülkesinden bahis münasebetiyle M. Joesnel (s.300) ve, 105/Fil suresindeki Ebabil kelimesinin açıklanması sırasında Sprengel (Hist. de la medicina adlı eseriyle) ve M. de Hammer (Gemaldesal adlı eseriyle) (s.453).

Prof. Muhammad Hamidullah, Joaquín García-Bravo'nun tercümesinde, Savary'nin fransızcaya yaptığı Kur'an tercümesinin esas alındığını kaydetmiştir. Ayrıca Kasimirski'nin fransızca Kur'an tercümesindeki bazı hususlarla, incelemekte olduğumuz tercümedeki bazı hususlar arasındaki benzerlik de dikkati çekmektedir ki bu durum, Kasimirski'nin de onun kaynakları arasında olabileceğini veyahut kendisinin de Kasimirski ile aynı kaynaktan istifade etmiş olabileceğini akla getirmektedir.

II. TERCÜMENİN ANA METNİYLE İLGİLİ TAHLİLLER

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim pek çok yeri itibariyle çeşitli tefsirlere müsait ve veciz bir kitaptır ve Arap dilinin en üst seviyede güzelliklerini yansıtmaktadır. Onun başka bir dile tercümesinde ise bu hususiyetleri yansıtmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte bir Kur'an tercümesi veya meali bir kısım ölçülere riayet edilerek yapılmalı ve onun orjinal anlamlarını mümkün olabilecek en üst seviyede yansıtmalıdır. Şimdi, incelemekte olduğumuz tercümenin ana metnini çeşitli yönlerden tahlil etmeye çalışalım.

¹ Bkz., Nasruddin Abdullah el-Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, Matbaa-i Amire, İstanbul ts., II, 402.

A. TERCÜMEDE GENELLİKLE KABUL EDİLEBİLEN DURUMLAR İTİBARIYLA

1- Kur'an'da mahzuf bulunan yerler tercüme içerisinde genellikle ilave cümlelerle ifade edilmeye çalışılmış ve bu, çoğunlukla, ilave cümleler italik harflerle yazılarak belirtilmek istenmiştir. Mütercim bu hususa çok geç de olsa ileriki bir pasajda 13/Ra'd-33/33 ayeti dolayısıyla (ilgili dipnotta) temas ettiği görülmektedir (s.169). Örnekler:

a) "Onlara de ki: *Siz Yahudiler, iddia ettiğiniz gibi şayet Allah nezdinde size ebedî bir ikamet (una mansion) tahsis edilmişse, ölümü istemeye cür'et edin, şayet söyledığınız bu hususta samimi iseniz!*"¹ (2/Bakara-88/94) (s.13).

b) "(Onlar) esas bize tapmıyorlardı, *bilakis kendi arzularına* (tapmaktaydılar)" (28/Kasas-63/63) (s.275).

Mahzuf kısım çoğu zaman da normal harflerle verilmiştir ki, bu durum gerçekçi ve ilmî bir tercüme anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Örnekler (bu örneklerdeki ilgili cümlelerin altı tarafımızdan çizilmiştir):

a) "Sizin misakınızı kabul ettiğimiz ve başlarınız üzerine Sina dağına yükselttiğimiz zaman, (size) şu kelimeleri işittirdik: Bizim kanunlarımızı (leyes)², onlara kesin riayet etme kararlılığıyla alın." (2/Bakara-87/93) (s.12).

b) "Sen kendi ODALARın içerisinde bulunurken seni yüksek sesle çağırınlar, büyük kısmı itibariyle, düşünceden mahrum insanlardır." (49/Hucurat-4/4) (s.367).

Bu mahzuf kısımların tercüme sırasında doldurulmasının bazen yorum yapılarak gerçekleştirildiği de görülmektedir. Örnek:

"Kafirlerin kalplerindeki (*ğayza kulûbihim*) öfkeyi yok etsin diye..." (9/Tevbe-15/15) (s.127). Belirtelim ki pek çok müfessir bu ayette müminlerin kalplerinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir ve tercüme çalışmalarında bu tür bir hareket kabul edilebilir değildir.

Metin içerisinde bazen parantez içerisinde açıklama yapıldığı da görülmektedir. Örnekler:

a) "Onlar (sizin hanımlarınız olan kadınlar), sizin (onların kocalarının) bırakacağınız dörtte birine sahip olacaklardır." (4/Nisa-14/12) (s.55).

b) "Rabbin, arzu ettiğini yaratır ve serbestçe hareket eder; fakat onlar (*sahte tanrılar*) ihtiyara sahip değildir." (28/Kasas-68/68) (s.275).

2- Bazen lafzın sadece muhtemel manalarından biri kaydedilmektedir: İki örnek verelim:

a) "Yeminlerini örtü (manto) (*cunneh*) edinirler ve başkalarını Allah'ın

1 Bu ve bundan sonra vereceğimiz metin örneklerini İspanyolca tercümeden Türkçeye mümkün mertebe lafzî tercüme yaparak vermeye çalışacağımızı belirtelim Bu örnekte, ayette geçen "Ahiret yurdu.. diğer insanlara değil de yalnızca size aitse" anlamındaki kısmı görüldüğü gibi tam yansıtılmamıştır..

2 Kur'an'da mealen, "Bizim size verdiklerimizi" şeklindedir.

yolundan uzaklaştırırlar (*saddû*)." (63/Münafikun-2/2) (s.402): Buradaki *sadd*; i'raz (yüzçevirme) manasına *sudûd*'dan da, men' (engelleme) manasına *sadden* de olabilir. Kelimeye tefsir eserlerinde bu iki mana da verilmiş¹, fakat mütercim bu manalardan yalnız birini kaydetmiştir.

b) "Allah'ın mescidleri (los templos de Dios) yalnızca Allah'a ve ahiret gününe iman edenler.. tarafından ziyaret edilsin (sean visitados) (*ya'muru*)" (9/Tevbe-18/18) (s.127): Bu ayetteki *ya'muru* kelimesi münasebetiyle müfessir Elmalılı şöyle demektedir: "Mescidin 'imareti iki manaya gelir. Birisi binası ve tecdidi, birisi de ziyareti ve içinde bulunulup ibadet edilmesidir...Allah'a imanı olmayanların Allah'a ibadet için bir yer bina ve tahsis etmeleri veya böyle bir binanın Allah için imarıyla cidden alâkadar olmaları mümtendir."²Görüldüğü gibi bu pasajda kelime nisbeten uzak olan manasıyla tercüme edilmiştir.

3- Bazen cumhura ait olmayan kıraata göre anlam verilmiştir. Örnekler:

a) "Ey iman edenler! Namaz için hazırlandığımız zaman..başımızı ve, topuklarınıza kadar ayaklarınızı (*ercülüküm*) meshediniz." (5/Maide-8/6) (s.74): Bilindiği gibi bu ayette anlamı verilen *ercülüküm* lafzı cumhurun kıraatına göre *ercüleküm* şeklindedir ve anlam "ayaklarınızı yıkayınız" olmaktadır.

b) "Biz Mekke sakinlerinden daha kuvvetli nice nesilleri helak ettik! Ülkeleri dolaşın (*fe nakkübü*)..." (50/Kâf-35/36) (s.370): Burada tercüme az sayıda bir kısım zevat tarafından nakledilen *fe nakkübü* tarzındaki kıraate göre yapılmıştır. Çoğunluğa göre ise, mezkur lafız "ve de diyar diyar dolaşan (nice nesilleri)" anlamında olmak üzere *fe nakkabû* şeklinde okunmuştur.³

B. METNE SADAKAT YÖNÜNDEN

1- Mütercim bazen metin kısmında ayetten anladığını (mefhumu) kaydetmekte, lafzî (literal) tercümesini ise dipnotta vermektedir. Tercümede çokça karşılaşılan bu durumla ilgili olarak şu iki örneği verelim:

a) Metinde: "Hiç kimse başkasının yükünü taşımayacaktır."(6/En'am-164/164). Dipnotta: "Lafzî olarak: Hiçbir yük taşıyıcıya başkasının yükü yüklenmeyecektir" (s.100).

b) Metinde: "İblis dedi: Rabbim, madem ki sen beni azdırdın, (ben de) onlara karşı yeryüzünde komplolar hazırlayacağım."(15/Hicr-39/39).

Dipnotta (altı çizili kısımla ilgili olarak): "Lafzî olarak: Onlar için süsleyeceğim" (s.177).

2- Bazen Kur'an nazmındaki ana yapıya riayetsizlik söz konusudur. Örnekler:

a) "..Kimdir, Allah'ın yolunu saptırmak istediği kimseyi hatadan

1 Bkz. , Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, VII, 5000.

2 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2479-2481.

3 Bkz., Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, II, 460.

koruyabilecek olan?..." (5/Maide-45/41) (s.77-78): Bu şekilde tercümesi verilen ayetin sade bir şekilde anlamı şöyledir: "Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı onun lehine hiçbir şey yapamazsın." Görüldüğü gibi cümlelerin ana yapısı tamamen değiştirilmiştir.

b) "İstemeden olmadıkça bir müminin diğer bir mümini öldürmesi neden gereksin?"(4/Nisa-94/92) (s.64): Kur'an'da olumsuz normal bir cümle ile ifade edilen bu mana, tercümede olumlu soru cümlesiyle dile getirilmiştir. 49/Hucurat-5/5 ayetinin tercümesinde de aynı durum söz konusudur (s.367).

c) "Acaba biz ilk yaratmadan dolayı yorgun mu bulunuyoruz ki, onlar kıyametteki yeni yaratılış hakkında şüphe içersinde olsunlar?" (50/Kâf-14/15) (s.370): Burada da basit bir şekilde anlam, "İlk yaratmada acizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler." şeklinde olmalıdır.

d) "Bilmez misin ki Allah, göklerin ve yerin malikidir." (5/Maide-44/40) (s.77): Burada da gerçekte anlam, "Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir." şeklinde olmalıdır ve nitekim aynı surede daha önce geçen ve içerisinde aşağı yukarı aynı ifadenin yer aldığı 20/17 ve 21/18 ayetlerinin tercümesi bu şekilde verilmiştir (s.75).

3-Bazen maksat değişik ifadelerle anlatılmıştır. Örnekler:

a) "Onların arasında..Allah'ın emirlerine göre hüküm ver ve sana özel olarak verilmiş olan şeylerden uzaklaşmaktan sakın." (5/Maide-52/48) (s.78): Burada anlam gerçekte, "Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma." şeklinde olmalıdır. Aynı surenin 54/50 ayetinde yer alan benzer bir ifade içinse kısmen lafzî tercümeyle daha uygun olarak, "Onların arasında yukarıdan indirilmiş emirlere göre hüküm beyan et, onların dileklerini dinleme." anlamının verildiği görülmektedir (s.79).

b) "(Yahudiler)..küfürlerinin mükafatı olarak.. lanetli olsunlar!" (5/Maide-69/64) (s.80): Burada lafzî anlam "dedikleri yüzünden..lanetli olsunlar!" şeklindedir.

c) "Sana karşı suçlu değiliz" (28/Kasas-63/63) (s.275): Buradaki konteks göz önüne alındığında ise anlam, "Onlardan uzak olduğumuzu arz ile sana iltica ediyoruz" şeklinde olmalıdır.

d) "Nihayet borazan (trompeta) çalar." (50/Kâf-19/20) (s.370): Burada da lafzî anlam, "Nihayet Sur'a üfürülür;..." şeklindedir.

4- Çok az da olsa tercümede bazı yerlerin atlandığı ve tercümesinin verilmediği görülmektedir ki, bunların bir kısmının kasden, bir kısmının ise gözden kaçma neticesinde vuku bulduğu söylenebilir. Örnekler:

a) "Diğer peygamberlerin ardından Meryem oğlu İsa'yı Tevrat'ı tasdik etmek için gönderdik; İncil, Allah'tan korkanlar için hidayet ve uyarıyı da ihtiva ediyordu." (5/Maide-50/46) (s.78): Burada tercüme adeta makaslanarak verilmiştir. Gerçekte ise anlam şu şekildedir: "Onların ardından, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı

gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.”

b) “Ey müminler! Haram ayı ihlal etmekten sakının;...” (5/Maide-2/2) (s.72): Burada da anlam “Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerini (*şe'âirallâh*), haram ayı..ihlal etmeyin” şeklindedir ve görüldüğü gibi atlama olmuştur.

c) “Bakışlarımı, başları üzerinde bulunan göğe doğru çevirmeyecekler mi? Onu nasıl inşa ettiğimizi ve nasıl onda çatlakların görünmediğini *görürlerdi.*” (50/Kâf-6/6) (s.369): Tercümede bu ayetteki, göğün inşası ile ilgili ifadeden sonra yer alan “ve nasıl onu donattığımızı” anlamındaki kısmın atlandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, 49/Hucurat suresi 6/6, 11/11 ve 16/16 ayetlerinin başlarında yer alan hitap ifadelerinin de atlandığı görülmüştür (s.367-8).

Bu kısım ile ilgili ilk maddede uygulananlar hariç, karşılaşılan diğer durumlar, ciddi bir tercümede olmaması gereken durumlardır, ve ilmi çalışmalar için bir mesnet teşkil edemezler. Zira zarurî olmadıkça, tercüme edilen metne sadakat asıldır.

C. ARAPÇA GRAMER KURALLARI VE DİL İNCELİKLERİ İTİBARIYLA

Tercümede esas olarak Arapçanın gramer kurallarına uyulmuşsa da, pek çok noktada hassasiyet gösterilmediği ve hatta bazen yanlışlar yapıldığı müşahede edilmiştir.

1- Tercümede bazı lafız ve cümlelerin manası gramer ve dil incelikleri bakımından tasarrufla bulunularak verilmiş ve hassasiyet gösterilmemiştir. Örnekler:

a) “Allah ona (Adem'e) döndü (volvió á él), çünkü (o) *pişman olan insana* dönmekten hoşlanır (veya dönmeyi ister = gusta de volver) (*tevvâb*).” (2/Bakara-35/37) (s.6): Bu pasajda, Kur'an'da isim-sıfat kalıbıyla olan *tevvâb* kelimesi geniş zaman bildiren bir ifadeyle verilmiştir.

b) “*Hayır(belâ)*; kendini tamamiyle Allah'a teslim eden ve iyiyi uygulayan (*ve huve muhsinun*).....” (2/Bakara-106/112) (s.15): Kur'an'da bu pasajda anlamı verilen *ve huve muhsinun* kısmı bir hal cümlesi olduğu halde¹, tercümede -görüldüğü üzere- cümlenin ilk kısmına eş tutularak atfedilmiştir.

c) “İki mümin millet birbiriyle savaş yaptığı zaman (Cuando) (*in*), onları barıştırmaya çalışın.” (49/Hucurat-9/9) (s.367): Görüldüğü gibi bu ayetteki şart edatı olan “*in*”, zaman edatı kullanılarak ifade edilmiştir.

d) 2/Bakara-38/40-41 ayetlerinde yer alan ve gerçekte “Sadece benden korkun!” ve “Sadece benden sakının!” anlamındaki ifadeler yalnız, “Bana saygı duyun!” ve Benden korkun!” şeklinde tercüme edilerek, bu

1 Bkz, Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Matbaa-i Amire, İstanbul ts., I. 455.

ifadelerdeki hasır anlamı dile getirilmemiştir (s.6).

e) “Ölü hayvanlar..; bunların hepsi size haram kılınmıştır. Onları (boğazlanan hayvanların parçalarını)¹ (fal) oklarına başvurarak kendi aranızda dağıtmayın (bölüşmeyin), zira bu (*zâlike*) bir dinsizliktir bugün (*el-yevme*). Ümitsizlik sizin dininizi inkar edenleri bekliyor (*yeise*).” 5/Maide-4/3): Bu pasajın anlamı normal gramer kurallarına göre şöyledir: “Ölü hayvan eti..ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bu(nlar) yoldan çıkmaktır. Bugün kafirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir.” Görüldüğü gibi, mütercim burada ilk olarak ayetin ilk cümlesini parçalayarak anlam vermiş, dolayısıyla *zâlike* ifadesinin anlamını parçaladığı cümlelerin yalnız son kısmına tahsis etmiştir. Daha sonra ise, garip bir şekilde *el-yevm* kelimesini, başında bulunduğu cümleden ayırarak önceki cümleye bağlamış ve ardından da mazi bir fiil olan *yeise* kelimesini geniş zaman ifadesiyle vermiştir.

2- Bazen Arapçanın sarıh gramer kurallarına aykırı tercümelere yer verilmiştir. Örnekler:

a) “..Ruhbanlığı onların kendileri uydurdular. Biz sadece Allah'ı hoşnut etmek arzusunu emrettik (*mâ ketebnâhâ aleyhim ille'btigâe ridvânillah*); fakat gerektiği gibi ona riayet etmediler.” (57/Hadid-27/27) (s.391): Burada *ketebe* fiilinin mefulü olan *hâ* zamiri atlanmış ve mefulün leh olan *ibtigâe* kelimesi meful yerine ikame edilmiştir ki bu durum, ayet hakkında gramatikal bakımdan muhtemel iki ayrı takdir ve manaya da uygun düşmemektedir. Ayet hakkındaki muhtemel ilk anlam şöyledir: “Uydurdıkları ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar.”²

b) “Ey peygamber! Ne küfre doğru birbiriyle yarışarak koşanlar (*ellezîne yüsâri'üne fi'l-küfr*) sebebiyle, ne kalpleri inanmadığı halde sözleriyle Biz inanıyoruz diyenler (*minellezîne kâlû*) sebebiyle; ne (de) endişeyle yalanlara ve başkalarının sözlerine kulak vererek asla seninkileri dinlemeye gelmeyen yahudiler sebebiyle kendini üzüntüye atma.” (5/Maide-45/41) (s.77): Ayetteki *minellezîne kâlû* kısmı, gerçekte ondan önceki *ellezîne yüsâri'üne fi'l-küfr* kısmını açıklamak maksadıyla gelmiştir ki buna göre anlam şöyledir: “Ey Peygamber! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla İmandık diyen kimselerden ve yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin.” Yani burada yahudi ve münafıklardan küfürde birbiriyle yarış

1 Parantez içindeki kısım tarafımızdan ilave edilmiştir. Burada bir tefsir olduğu gibi meale yansıtılmıştır. Bu ve diğer bir tefsir için bkz., Abdullah b. Ahmed en-Nesefi, *Medariku't-Tenzil*, Beyrut ts., I,270.

2 Bkz., Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, II,501; İbn Cüzey el-Ğımatî, *et-Teshîl li 'Ulûmi't-Tenzil*, Kahire ts, IV,182.

40 İSPANYOLCA BİR KUR'AN TERCÜMESİNİN TANITIM VE TAHLİLİ
edenler söz konusu edilmiştir.¹

Bu a) ve b) örneklerindeki yanlışlar Kasimirski tarafından yapılan Fransızca Kur'an tercümesinde de aynen görülmektedir ki bu, mezkur tercümenin veya onun esas aldığı diğer bir tercümenin mütercimimizin yardımcı kaynakları arasında yer aldığına işaret ediyor olmalıdır.²

3- Tercümede yine bazı manalar yanlış verilmiştir: Aşağıdaki örneklerde bunu görmek mümkündür:

a) "...Ve sen beni evine geri aldığın zaman, beni gözlüyordun (veya gözün bendeydi = tenías los ojos en mí) (*kün-te ente 'r-rakîbe 'aleyhim*)..."(5/Maide-117/117) (s.86): Kur'an'da bu pasajdaki *kün-te ente 'r-rakîbe 'aleyhim* kısmının gerçekte meali "onların üzerinde gözcü yalnız sen idin" şeklindedir.

b) "Ruhumun (veya nefsimin = mi alma) bütün hareketlerini gözetleyen (*kâimun 'alâ kulli nefsin bimâ kesebet*), (hiç) bu(nları) müşahede etmeyen gibi midir?"(13/Ra'd-33/33) (s.169): Mütercimim mezkur şekilde meal verdiği bu ayetteki *kâimun 'alâ kulli nefsin bimâ kesebet* kısmının gerçekte anlamı, "her nefsin kazandığını gözetleyen.." şeklindedir. Buna benzer diğer bir durum da 2/Bakara-45/48 ayeti hakkında söz konusudur (s.6).

4- Bazı kelimeler birinci derecede ifade etmediği anlamlarla intikal ettirilmiştir. Örnekler:

a) "...onları takip eden tilmizlerin kalplerine ıstırap (el dolor) (*ra'feten*), merhamet koyduk" (57/Hadid-27/27) (s.391): Hz. İsa'nın takipçilerinin söz konusu edildiği bu pasajda yer alan *ra'feten* kelimesi, şefkat anlamındadır, el dolor kelimesi ise esas itibarıyla 'büyük bir zıtlık dolayısıyla meydana gelmiş ruhsal ıstırap duygusu' anlamını taşır.

b) "Ey kendilerine kitap verilenler! Bizim elçimiz, peygamberlerin ibadeti (veya dua veyahut söylevi) hakkında (acerca de la oración de los profetas) (*'alâ fetratın mine'r-rusül*) size ders verecek..." (5/Maide-22/19) (s.75): Burada *'alâ fetratın mine'r-rusül* ifadesi, 'peygamberlerin kesildiği bir sırada' demektir.

5- Bazı kavram ve ıstılahların tercümesinde yetersiz kalınması ve karşılaşılan problemler: Konuyu farklı örnekler içerisinde ele alalım:

a) Tercümede başta Yüce Yaratıcı'nın özel ismi Allah lafzı olmak üzere, birçok surenin özel ismi orijinali korunmayarak İspanyolca'ya çevrilmiştir. Mesela, 20/Ta.Ha.-8/7 ayeti münasebetiyle, tercümede, büyük harfle "Dios" (Tanrı) kelimesinin Arapça yegâne Tanrı anlamındaki "Alah" (Allah) lafzına, "Dios" veya "divinidad" kelimelerinin ise harf-i tarifsiz "ilah" kelimesine tekabül ettiği ve bunun bütün tercümede uygulanacağı

1 Bu anlam ve ayetteki yahudiler kelimesiyle ilgili diğer bir takdir için bkz., Neseфі, *Medariku't-Tenzil*, I,283.

2 Bkz., Kasimirski, *Le Coran (Traduction)*, Paris 1970, s.425, 109.

belirtilmiştir (s.215).¹ Halbuki, Allah lafzının menşei hakkında her ne kadar bazılarının ilah kelimesinin lam-ı tarifli şekli olduğu görüşü ortaya konmuş ise de, herhalükarda bu artık özel bir isimdir ve kanaatimizce, başka dillere de olduğu gibi yansıtılmalıdır. Zira her toplum kendi dilinde Tanrı kelimesine tekabül eden lafzı farklı anlamda anlayabilmektedir.

b) Bazı kelimelerin tercümesinde yetersiz kalınması: Mütercim, Besmele'de yer alan *rahmân* kelimesine “clemente” (acıyan, bağışlayah, sertliği ta'dil eden anlamında)² ve *rahîm* kelimesine “misericordioso” (sıkıntı çekene yardım etmeye ve yoldan çıkmış affetmeye götüren acıma, merhamet, şefkat ve ihsan duygusuna sahip olan, anlamında) manalarını vermekte ve daha sonra şöyle demektedir: “*Rahmân* kelimesi, hiçbir tefrik olmaksızın bütün varlıkları rahmetinde (misericordia) kucaklayan manasında Allah (Dios) hakkında kullanılır; *rahmân* ise tersine, daha sınırlı bir anlamda iyilere, kafirlere, onun lütfuna layık olanlara karşı merhamet eden (misericordioso) demektir. Burada yapılan tercüme her ne kadar, bu iki Arapça kelime arasında bulunan farkı dile getirmese de, bu tercümeyi, genel olarak benimsenmiş olmasından dolayı veriyoruz.” (S.1). Mütercimin, 48/Fetih-29/29 ayetinde “*ruhamâu beynehum*” (kendi aralarında ise çok *merhametliler*) cümlesindeki Sahabe hakkında kullanılan ve aynı kökten gelen *rahîm* kelimesinin çoğulu olan *ruhamâu* kelimesine ise “sevgi dolular” (llenos de amor) anlamını verdiği görülmektedir (s.366). Tercümede 2/Bakara suresinde geçen hem *es-salât* (namaz, dua anlamında) (42/45 ayetinde) (s.6), hem de *ukûf* (*âkifîn* = ibadete kapananlar anlamında) (119/125 ayeti) (s.16) kelimeleri “la oración” (dua, yalvarma; rica; zihnin Allah'a veya azizlere yükselmesi; Katoliklerin sabah, öğle ve akşam okudukları ‘tecessüd-ü İsa’ duası, anlamlarında) kelimesiyle karşılanmıştır. Aynı şekilde Fatıha suresindeki *na'budu* (ibadet ediyoruz, anlamında) fiilinin tercümesinde (s.2) kullandığı “adorar” (Allah'a saygı göstermek, tapmak, tapınmak, önünde eğilmek; çok fazla sevmek, anlamlarında) kelimesini, 3/Al-i İmran-109/113 ayetindeki *yescudûn* (secde ederler, anlamında) (s.46), 26/Şuara-219/219 ayetindeki *sâcidîn* (s.261) ve 96/Alak19/19 ayetindeki *vescûd* (secde et, anlamında)(s.448) kelimelerinin tercümesinde de kullanmış olan mütercim, 50/Kaf suresi 39/40 ayetinde geçen *sucûd* kelimesini ise “prosternacion(es)” (tapma veya saygı işareti olarak yere kapanma, diz çökme, anlamlarında) kelimesiyle karşılamış, fakat düştüğü dipnotta, ne bu son kelimenin, ne de (az önce zikredilen) “adoración” kelimesinin olanca sarahatine rağmen, Arapça *sucûd* lafzının

1 Bununla birlikte mesela 13/Ra'd-33/33 ayetinin tercümesinde Allah lafzı el-Eterno (Ebedî) kelimesiyle karşılanmıştır (s.169).

2 Genelde ve kelimelerin anlamlarıyla ilgili tahkiklerimizde şu sözlüklerden faydalanılmıştır: *Diccionario Enciclopédico PLANETA AGOSTINI*, Heyet, Barcelona, 1995 (iki cilt); *Büyük İSPANYOLCA TÜRKÇE SÖZLÜK*, İnci Kut-Güngör Kut, İstanbul 1991 (tek cilt).

manasını ifade etmediğini itiraf etmiştir (s.371). Onun aynı kökten gelen ve 2/Bakara-139/144 (s.18) ve 7/A'raf-29/31 (s.103) ayetlerinde geçen *mescid* kelimesini de "oratorio" (dua yeri, rahipler meclisi, anlamlarında) kelimesiyle yansıttığı görülmektedir. Yine tercümede insanlar ve Allah hakkında *mü'min* kelimesinin - insanlar hakkında esas olarak "creyente" kelimesiyle olmakla birlikte (23/Müminun-1/1) (s.236) -, "fiel" (22/Hac-20/19, 59/Haşr-23/23) (s.231, 397) kelimesiyle (davranışı, kendisinden beklenen güvene veya sevgi, dostluk, görev, vs.nin icabettirdiği hususlara uygun kişi; doğru, gerçek; kendi dininin emrettiğine göre imanı olan; Kilise'ye müntesip bulunan, anlamlarında), *kafir* kelimesinin de "infiel"(2/Bakara-22/24) (s.4) kelimesiyle ("fiel" vasfını korumayan, taahhütlerinde kusurlu olan -özellikle evlilikte-, sadakatsiz; gerçek sayılan dini ikrar etmeyen; doğru olmayan, hakikati, realiteyi ifade etmeyen, anlamlarında) intikal ettirildiği müşahede edilmiştir. Nihayet mütercim, ".....cehennem ilerlediği (avance) zaman..."¹ anlamını verdiği (89/Fecr-24/23) (s.443) pasajı münasebetiyle dipnotta şu açıklamayı yapar: "Tercüme, metnin veciz ifadesinin ihtiva ettiği müthiş tasviri büyük bir eksiklikle (imperfectisimamente) yansıtmaktadır..."

c) Mütercimin nadiren de olsa bazı Kur'anî ıstılahları metin içerisinde, olduğu gibi verip, dipnotta ise açıklamalarını yaptığı görülmektedir. Mesela, 9/Tevbe-101/100 ayetinde geçen Muhacir ve Ensar kelimeleri tercüme metninde aynen verilmiş, dipnotta da ne anlama geldikleri belirtilmiştir (s.136) ki kanaatimizce bu, temel Kur'anî ve İslamî ıstılah ve kavramların başka dillere tercümesinde en sağlıklı yoldur ve böylece bu ıstılahlar da zamanla o dillere yerleşecektir.

D. KARŞILAŞILAN DİĞER BAZI DURUMLAR İTİBARIYLA

1- Bazı pasajların tercümesi, kesin ilmî verilere aykırı olan yorumlara istinat edilerek yapılmıştır. Örnekler:

a) Kur'an-ı Kerim'de birkaç ayette (22/Hac-5/5; 23/Müminun-14/14 ve 96/Alak-2/2) insanın '*alak* veya '*alaka*'dan yaratıldığı ifade edilmektedir ki, bu kelimeler sözlükteki en geniş manasıyla, asılıp tutunan her şey, anlamını taşımaktadır. Geçmişteki pek çok tefsirde olduğu gibi tahlilini yapmakta olduğumuz tercümede de bu kelime "kan pıhtısı" olarak tercüme edilmiştir (bkz., s.229, 236, 447). Fakat günümüzde insanın anne rahmindeki yaratılışında kan pıhtısı denilebilecek hiçbir safha geçirmediği, ancak rahim cidarına asılıp tutunduğu (implantasyon) kesinlikle bilinmektedir. Mezkur kelimelerin kan pıhtısı şeklinde yorumlanmasına bilindiği kadarıyla ilk defa Prof.Dr. Maurice Bucaille karşı çıkmıştır.² İnsan asılıp tutunan bir fetüsten

1 Gerçekte meal, "O gün cehennem de getirilir " şeklinde olmalıdır.

2 Bkz., M. Bucaille, *La Bible Le Coran et La Science*, Paris 1976, s. 200. Prof. Dr. Salih Akdemir de *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri* adlı eserinde (Ankara 1989, s.91-96,

b) "Arza ve onu *bir halı gibi yayana (tahâ)* (yemin ederim)" (91/Şems-6/6) (s.444): Mütercim burada da bir kısım eski tefsirlerin etkisinde kalarak ayeti, günümüzün kesin ilmî verilerine tamamen aykırı olmak üzere, anlama *bir halı gibi (como un tapiz)* yorumunu katarak tercüme etmiştir. *Tahâ* kelimesi esas olarak, genişletmek, düzlük yapmak, yayıp sermek anlamlarına gelmektedir. Kesin ilmî verilere aykırı bu gibi yorumlardan kaçınmak gerekir.

2- Tercümede az da olsa bazı matbaa hataları tespit edilmiştir. Bu çerçevede mesela 5/Maide-47/43 (s.78), 13/Ra'd-32/32 (s.169) ve 50/Kâf-22/23 (s.170) ayetlerinin tercümelerindeki hatalar zikredilebilir. Bunlardan birinci pasajdaki "ha" yardımcı fiili "han" ve "ellos" zamiri "ello", ikinci pasajdaki "fieles" kelimesi "infieles" ve son pasajdaki "te" zamiri "le", şeklinde olmalıdır.

III. DİPNOTLARDA YAPILAN AÇIKLAMALARLA İLGİLİ TAHLİLLER

A. AÇIKLAMALARDA BAŞKA AYET, HADİS VE TEFSİRLERDEN FAYDALANMASI

1- Genellikle Kur'an'ın bazı ayetlerinin anlaşılmasında ilgili diğer ayetlerinden de istifade etmesi: Mütercim bazı ayetlerin manasının daha iyi anlaşılması maksadıyla çoğu kez diğer bazı ayetleri zikrettiği veya bu ayetlere atıfta bulunduğu görülmektedir. Mesela o, Hz. İsa ile ilgili 5/Maide-117/117 pasajına "Sen beni evine kabul ettiğin zaman (*felemmâ teveffeytenî*)..." anlamını vermiş ve dipnotta buradaki *felemmâ teveffeytenî* ifadesine, "sen beni öldürdüğün zaman"(hacer morir) anlamı yerine "sen beni evine kabul ettiğin zaman" anlamını vermesinin sebebinin, Allah'ın, ölen nefisleri ölümleri anında, ölmemiş olanları da uykularında vefat ettirdiğinden bahseden 39/Zümer-43/42 ayeti olduğunu bildirmiştir (s.86). Fakat o, bu pasajda kendisine atıfta bulunduğu 3/Al-i İmran-48/55 ayetinin tercümesinde yine Hz.İsa ile ilgili olarak geçen *innî muteveffike* ifadesine "Muhakkak ben sana ölümü tattıracağım "(te hago sufrir la muerte) anlamını vermiş ve dipnotta şu açıklamayı yapmıştır: "Bu söz, hayatının sonu geldiğinde insanları çağırıp nezdine alan Allah bahis mevzuu olduğunda, *ölümü tattırmak* (hacer sufrir la muerte) anlamında kullanılır."(s.41).

2- Açıklamalarında bazı hadislere yer vermesi: Ayetlerin anlamının açıklanması veya ek bilgi verilmesi maksadıyla tercümede az da olsa bazı hadislere yer verildiği görülmektedir. Mesela, Fatiha'nın bitiminde *âmin* denilmesi gerektiğini bildiren bir hadis (s.2); Hz.İbrahim'in bir duasını ihtiva eden 2/Bakara-122/128 ayeti münasebetiyle her doğanın müslüman doğduğunu bildiren bir hadis-i nebevî (s.16-17); iki eşi olanın bunlardan

178-182) bu konuya genişçe yer vermiş ve bu arada incelemekte olduğumuz tercümedeki bu hataya dikkati çekmiştir.

44 İSPANYOLCA BİR KUR'AN TERCÜMESİNİN TANITIM VE TAHLİLİ
birine meyletmemesi gerektiğinin bildirildiği 4/Nisa-128/129 pasajı dolayısıyla, meyledenle ilgili bir vaidi dile getiren nebevî bir söz (s.68); 21/Enbiya suresi münasebetiyle peygamberlerin sayısından bahseden bir hadis (s.222); Rasulullah'ın peygamberlerin sonuncusu olduğunu anlatan 33/Ahzab-40/40 ayeti dolayısıyla bundan sonra artık nebî gelmeyeceğini bildiren bir hadis (s.297) ve Hz.İbrahim'in kurban edilen oğlunun Hz.İsmail olduğuna delalet eden ve 37/Saffat-107/107 pasajı dolayısıyla kaydedilen (s.317) bir hadis tercümede yer almıştır.

3- Bazen müfessirlerin açıklamasına itimat edilmesi: Mütercimın bazı durumlarda ayetin manasıyla ilgili müfessirlerin yaptığı açıklamayı müfessirlere atfen verdiği görülür ki bu genellikle, onun bu durumlarda müfessirlere itimat etmiş olduğunu gösterir. Mesela Fatiha'da, müfessirlerin 7/7 ayetinde yer alan "senin gazabına maruz kalanlar"(el-mağdûbi 'aleyhim) kısmını Yahudilere, "dalalete gidenler"(ed-dâllîn) kısmını ise Hıristiyanlara hasretmiş olduğu belirtilmiş (s.2), 2/Bakara-173/178 ayetine de "Bu (kısas) cezası kendisi için kardeşi tarafından affedilen kişiye iyilikle muamele edilmeli ve o da kendisini affedecek kişi hakkında kerimane davranmalıdır" şeklinde anlam verilerek (s.22), dipnotta müfessirlere göre bu veciz pasajın anlamının böyle olduğu ifade edilmiştir. Yine 2/Bakara-53/56 (s.7), 214/217 (s.27) ve 71/Nuh-22/23 (s.418) pasajları ile ilgili açıklamalarda da aynı durum söz konusudur.

Küçük hacmine rağmen eserin, mezkur yönlerden genellikle olumlu ve başarılı olduğu söylenebilir.

B. AYETLERİN MANALARIYLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ İZAHLARDA BULUNMASI

Mütercimın bazen izah bildiren "Es decir,..." (Yani, veya, Bu şu demektir, ... anlamında) ifadesini kullanarak, bazen de doğrudan bazı hususları açıkladığı görülmektedir. Bu açıklamalar bazen benzer pasajlar dolayısıyla tekrar edilmektedir.

1- Bazı cümlelerin manasını açıklaması: Örnekler:

a) "Nimetlerinle kendilerini doyurduğun kimselerin yoluna.." (1/Fatiha-6/7) (s.2): Bu ayetle ilgili dipnotta şöyle denilmektedir: "Kendilerini doyurduğun kimseler vs. kelimeleriyle, peygamberler ve Allah'ın elçileri anlaşılır."

b) "Sana ve senden önce yukarıdan (de lo alto) gönderilmiş olan vahiyler inananlara.."(2/Bakara-3/4) (s.2): Ayetin bu kısmı münasebetiyle dipnotta şöyle denilmektedir: "Muhammed'den önce başka peygamberler vahiy almışlardı.. Muhammed'in özel olarak atıfta bulunduğu (peygamberler), Musa, Davud ve İsa'dır."

2- Bazı kelime ve kavramları açıklaması:

Mütercimın Kur'an'da bazen bir, bazen de birden çok yerde geçen bazı kelime ve kavramları açıklamaya çalıştığı ve varsa ortaya çıkan farklı

anlamları dile getirdiği görülür. Bu anlamların verilmesinde onun genelde Kur'an'ın bütününe göz önüne almaya çalıştığı anlaşılabilir. Bu her zaman tahakkuk etmemiştir. Aşağıdaki kelime ve kavramların ilgili pasajlar münasebetiyle açıklaması yapılmıştır: Rahmân ve rahîm (Besmele'nin anlamı münasebetiyle) (s.1), İslam, müslim ve mümin (2/Bakara-106/112) (s.15), müslim (2/Bakara-122/128) (s.16-17), kafir ve küfür (2/Bakara-32/34; 14/İbrahim-33/28) (s.5;173), el-kitab (2/Bakara-41/44) (s.6), el-furkan (2/Bakara-50/53; 3/Al-i İmran-2/2) (s.7; 36), resul ve nebî (2/Bakara-9/10; 19/Meryem-42/41; 21/Enbiya -sure isminin açıklanması münasebetiyle-) (s.3; 211; 222), ayet (2/Bakara-36/39; 45/Casiye-5/6) (s.6; 354), yevm (gün) (70/Mearic-4/4) (s.415), Şeytan, İblis ve cin (2/Bakara-13/14; 18/Kehf-48/50) (s.3; 203-204), sünnet (17/İsra-79/77; 35/Fatır-42/43) (s.196; 308), fesad (5/Maide-35/32) (s.76), ğayb (2/Bakara-2/3) (s.2), fâhişe ve fahşâ (4/Nisa-19/15; 16/Nahl-92/90) (s.56; 187), fitne (2/Bakara-214/217; 8/Enfal-40/39) (s.27; 122), âlemîn (1/Fatiha-1/1) (s.1), hâsirûn (2/Bakara-25/27) (s.5), emr (2/Bakara-103/109) (s.14), ehl (3/Al-i İmran-9/11) (s.37), sicill (21/Enbiya-104/104) (s.228), muhsanât (4/Nisa-29/25) (s.57), şe'âir (2/Bakara-153/158) (s.20), vs.

3- Bazı ifade ve tabirleri açıklaması: Mütercimim bazı hususiyet arzeden ifade ve tabirler hakkında da açıklamalar yaptığı görülmektedir. Mesela aşağıdaki ifadeler üzerinde ilgili pasajların tercümesi münasebetiyle açıklama yapılmıştır: *Kurratu'l-'ayn* (19/Meryem-26/26) (s.210), *ummu'l-kitâb* (13/Ra'd-39/39) (s.170), *eyyâmullah* (14/İbrahim-5/5; 45/Casiye-13/14) (s.171; 355), *tab' 'ale'l-kulûb* (7/A'raf-98/100) (s.109), *min dînillah* (2/Bakara-21/23) (s.4), *râ'inâ* (2/Bakara-98/104) (s.14), *bi'l-hakk* (semavat ve arzın yaratılışıyla alakalı olarak) (10/Yunus-5/5; 14/İbrahim-22/19; 16/Nahl-3/3; 64/Teğabün-3/3) (s.139; 173; 180; 403).

4- Açıklamalarda bazen tek tefsiri yansıtması: Bazı ayetler hakkında açıklama yapılırken o konuda mevcut tefsirlerden sadece birinin verildiği görülmektedir ki bu, mütercimim kendisini tercüme sırasında çok az sayıda tefsir eseriyle sınırlı tutmuş olmasından kaynaklanmış olabilir. Mesela, 33/Ahzab-4/4 pasajıyla ilgili olarak burada yer alan "Allah kişiye iki kalp vermemiştir." anlamındaki kısımla ilgili olarak, "İnsanın evlat edinilen çocuklara kendi öz çocukları ile aynı sevgiyi duyamayacağı anlaşılır" (s.293), denilmiş ve bu konuda yapılmış olan diğer yorumlara yer verilmemiştir¹. Yine mağrib ve meşrikın Allah'a ait olduğunu ve nereye dönülürse onun vechinin orada bulunacağını bildiren 2/Bakara-109/115 ayetinin aynı surenin 139/144 üncü ayetiyle neshedilmiş olduğunu söylemiş (s.15), ayet hakkında teklif edilen daha önemli başka bir tefsire ise yer

1 Kanaatimizce mütercim kaydettiği bu yorumu Beydavî tefsirinden almıştır. Bkz., *Envaru'r-Tenzil*, II, 264. Diğer bazı tefsirler için bkz, Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, VI, 517.

vermemiştir.¹ Aynı şekilde 43Zuhruf-17/18 ayeti münasebetiyle (s.347) - Beydavî'den alınmış olduğunu tahmin ettiğimiz² - bir tefsir normal bir açıklama gibi kaydedilmiş ve başka tefsirlere bakılmamıştır³.

5- Müphemati bildirmesi ve bazı esbab-ı nüzûle yer vermesi: Mütercimim dipnot kısmında Kur'an'daki bazı müphemati bildirdiği, bir kısım ahval-i arab'a temas ettiği ve bazı esbab-ı nüzûle yer verdiği görülür. Mesela, 68/Kalem-48/48 ayetinde zikredilen *sâhibu'l-hût*'ün, bir balina tarafından yutulan Yunus peygamber olduğu (s.412) belirtilmekte, 37/Sâffât-107/107 ayetinde Hz. İbrahim'in kurban edilen oğlunun da müslümanlara göre İshak değil, İsmail olduğu anlatılmaktadır (s.317). 5/Maide-4/3 pasajında yer alan "Allah'ınkinden farklı başka bir ad ile anılarak öldürülmüş olan her şey.."(*ve mâ uhille li ğayrillâhi bih*) kısmı münasebetiyle de şöyle denilmektedir: "Avda avı öldürürken Araplar kendi (maddî) tanrılarının adlarını çağırıyorlardı. Bu durumda Muhammed, *bismillah* (Allah'ın adıyla) formülü aracılığıyla Allah'ın adının çağrılmasını emretti." (s.72). 3/Al-i İmran-177/181 (s.52) ve 4/Nisa-113/113 (s.66) pasajlarının nüzûl sebeplerinin ise özel sebebiyet bildiren ifadelerle verilmiş olduğu müşahede edilmiştir. Kendisine tarizde bulunulan pek çok olaya da dipnotlarda açıklık getirilmiştir. Mesela, 9/Tevbe-108/107 pasajında anlatılan *mescid-i dırar* (s.136) ve 3/Al-i İmran-54/61 pasajında dile getirilen *mübahele* (s.41-42) hadiseleri hakkında bilgi verilmiştir. 12/Yusuf-7/7 ayetine "Gerçekte Yusuf'un ve kardeşlerinin kıssasında sana soru soranlar (*sâilîn*) için *eğitici* işaretler (signos) vardır." mealini veren mütercim, bu anlamı sebab-i nüzûle göre verdiğini şöyle açıklamaktadır: "Kanaatimizce *sâilîn* lafzı bu şekilde anlaşılmalıdır, zira bu kıssa Muhammed tarafından, onu zora sokmak için kendisinden Yusuf'un kıssasını istemiş olan Kureyşlilere anlatılmıştır."(s.157). Mütercimim bazen bir ayetle ilgili birden fazla nüzûl sebebinin bulunduğunu bildirdiği ve genellikle bunlardan yalnız birini naklettiği görülmekte (mesela, 5/Maide-14/11; 3/Al-i İmran-155/161) (s.74;50) ve bunu seçerken de nasıl bir kriter takip ettiği anlaşılammaktadır.⁴ Öte yandan mütercimim, âmm lafızlı "O zaman alçak

1 Mesela bkz, Razî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 464-465.

2 Bkz. *Envaru't-Tenzil*, II, 405. Mütercimim kaydettiği bu açıklama, kadının akli noksan olduğundan, her zaman gereksiz yere kavga aramaya hazır olduğunu ifade etmektedir.

3 Mesela Alusî, biri İbn Zeyd'den menkul, diğerini de de kendisinin teklif ettiği iki tefsiri kaydetmiştir. Bkz, Şihabuddin Mahmud el-Alusî, *Ruhu'l-Maânî*, Beyrut ts., XXV, 70-71. Benzer durumlar, 6/En'am-98/98 pasajındaki "müstekarr" (s.94) ve 16/Nahl-47/47 pasajındaki "tehavvuf" (s.183) kelimelerine verilen anlamlar hakkında da sözkonusudur.

4 Mesela 4/Nisa-63/60 ayetinin açıklaması sadedinde yalnız Zemahşeri'nin kaydettiği ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayet verilmiştir. Bkz, Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, Mısır ts., I, 536. Mütercim bu rivayeti şu şekilde vermektedir: "Bu pasaj, Muhammed'in bir Yahudiyle bir müslüman arasındaki bir davada almış olduğu bir kararla ilgili olmalıdır. Kendisinin zarara uğratıldığına inanan müslüman bu karara uymayı reddetmiş ve davayı başka bir mahkemeye götürmek istemişti. Daha sonra halife olan Ömer, onun kafasını kesti

olan (el malvado) (*ez-zalim*) elinin arkasını ısıracak” şeklinde mealini verdiği 25/Furkan-29/27 ayetinin (s.250), hakkında indiği bildirilen kişiye tahsis edilmemesi kanaatini taşıdığı ve şöyle dediği görülür: “..Bu pasaj basit bir şekilde kıyamet gününde kafirlere tahsis edilen akıbetle hasredilebilir; önceki ayetlerin lafızları bunu yeteri kadar açıklıkla anlatmaktadır. Bununla birlikte, müfessirler 29, 30 ve 31 inci ayetlerin kelimelerini özel bir olaya atfetmektedirler (mütercim burada, rivayet edilen Ukbe olayını verir)..Önce de söylediğimiz gibi, 27, 28 ve 29 uncu ayetler yalnız kıyamet gününe hasredilebilen genel bir anlam taşımaktadır; fakat Muhammed’in dinî vaazları boyunca, dinleyenleri onun sözlerinde, o zamandaki şu veya bu özel olaya atıflar bulduklarına inanıyorlardı.”

6- Kıssalar hakkında muhtelif bilgi vermesi: Hakkında en çok açıklama yapılan hususlardan biri de Kur’an’daki gerek Hz.Peygamber zamanında, gerekse daha önceki peygamber ve ümmetlerle ilgili olarak zikri geçen kıssalardır. Mesela, 8/Enfal suresi münasebetiyle Bedir savaşı (s.120), 9/Tevbe suresi münasebetiyle Huneyn savaşı (s.128) ve Tebuk seferi (s.130), 17/İsra suresi münasebetiyle İsra hadisesi (s.190) hakkında bilgi verilmiş, 30/Nur suresi münasebetiyle *İfk* hadisesi genişçe zikre konu edilmiş (s.243) ve 33/Ahzab suresinde yer alan Hz.Zeyd’in Hz.Zeyneb’i boşaması ve Hz. Peygamber’in onunla evlenmesi konusu ise etraflıca ve müfteriyane bir tarzda anlatılmıştır (s.296-297). Öte yandan mesela, 18/Kehf suresi münasebetiyle Musa ve Hıdır (s.205-206), Zülkarneyn (s.206) ve Ye’cüc ve Me’cüc (s.207); 21/Enbiya suresi münasebetiyle, Davud ve Süleyman (s.226); 2/Bakara, 27/Neml, 34/Sebe’ ve 38/Sâd sureleri münasebetiyle, Süleyman (s.13, 264, 276, 322); yine 38/Sâd suresi münasebetiyle Eyyub ve hanımı; 28/Kasas suresi münasebetiyle Karun (s.276), ve 36/Yasin suresi münasebetiyle Ashab-ı Karye (s.301) hakkında bilgi verilmiştir. Hz.Süleyman’ın cinleri çalıştırmasının konu edildiği 34/Sebe’-13/14 ayetinin açıklaması sadedinde ise müfessirlerin bu konuda *rabbînik* kaynaklardan faydalanarak kıssayı açıklamaya çalıştıkları ifade edilmiştir (s.301).

7- Kur’an’ın bazı üsluplarına dikkat çekmesi: Mütercimin nadiren de olsa Kur’an’ın lafız ve manasıyla ilgili bazı üsluplarına okuyucunun dikkatini çektiği görülür. Mesela; “Onlardan biri sordu: Ne kadar zaman burada kaldınız?” anlamının verildiği 18/Kehf-18/19 pasajı münasebetiyle (s.200-201) şu açıklama yapılmaktadır: “Kur’an’da, kişi arkadaşlarına soru sorduğu her zaman, her ne kadar kendisi grubun bir parçasını oluştursa bile, ‘biz’ zamirini kullanmak yerine, ikinci çoğul şahısla (siz, diyerek) konuşur..”. Bu hususun 68/Kalem-24/24 ayeti dolayısıyla tekrar edildiği görülür (s.411).

ve böylece meseleyi sona erdirdi.” Fahreddin er-Razi’nin ise bu konuda dört rivayet daha vermiş olduğu görülmektedir. Bkz, *Mefatihü'l-Gayb*, III, 247. Aynı durum, 2/Bakara-24/26 ayeti hakkında da söz konusudur.

Yine, “Derler (ki), Allah, bir oğul sahibidir. Onun şerefine, hayır (*subhaneh*);...” anlamını verdiği 2/Bakara-110/116 pasajı dolayısıyla tercüme sahibi şu bilgileri verir: “Muhammed, kendi hükmünce Hıristiyanların ve putperest Arapların inancını ifade eden ‘Allah, bir oğul, oğullar, kızlar vs. sahibidir’ şeklindeki bu sözleri her zikrettiğinde *subhanehu* (onun şerefine, hayır) ifadesini çabucak ilave eder.”(s.15). Mütercim, 5/Maide-15/12 ayetinde görülen belağî iltifata dikkat çeker ve, “‘Biz’ ve ‘o’ zamirlerinin değişimi Kur’an’da sıkça karşılaşılan bir durumdur”, der (s.74). Ayrıca o, 22/Hac-60/61 pasajında geçen “(Allah) gündüzü geceye sokar” ifadesinin Kur’an’da bir hayli mutad kullanımda olduğunu (s.234) ve, 2/Bakara-46/49 pasajındaki “*Hatırlayın o günü* ki sizi Firavun ailesinden kurtardık, (onlar) size azabın en kötüsünü reva görüyor(lar)dı; oğullarınız boğazlanıyor ve yalnız kızlarınız affediliyordu.”(s.7) cümlesiyle de, Mısır’da İsraililerin maruz kaldığı işkenceler Kur’an’da söz konusu olduğu her zaman tekrar karşılaşıldığını söylerken, Kur’an’ın tekrar hususiyetine işaret etmiş olmaktadır.

8- Bazı ayetler münasebetiyle de İslamiyetin çeşitli konuları hakkında bilgi verilmektedir. Şu konularda ilgili pasajlarda bilgi verildiği görülmektedir ki bunlardan bazıları subjektif değerlendirmeleri de ihtiva etmektedir: İslamiyetteki Hz.İsa telakkîsi (19/Meryem-34/33) (s.210); Ruhu’l-kudüs’ün mahiyeti (2/Bakara-81/87) (s.12); Allah’ın rahmetinin gazabına sebkatı (6/En’am-161/160) (s.100); müslümanların istirca’ı¹ (2/Bakara-151/156) (s.19); Sünnet’in teşrideki açıklayıcılığı (2/Bakara-173/178, 5/Maide-37/33) (s.21, 77); namazın temel unsurları (4/Nisa-103/106) (s.65); secdenin yapılışı (50/Kaf-39/40) (s.371); itikafın tanım ve yapılışı (2/Bakara-119/125) (s.16); Kabe (2/Bakara-119/125) (s.16); meşid ve cami (7/A’raf-29/31) (s.103); Hz.Peygamber’in şiire ve şairlere karşı tavrı (26/Şuara-225/225) (s.262); Kur’an’da ve Sünnet’te zinanın cezası (4/Nisa-19/15) (s.56), vs.

9- Kitab-ı Mukaddes’e atıflarda bulunulması: Mütercimin çok az da olsa bazen Kitab-ı Mukaddes’e atıfta bulunduğu görülmektedir bu daha ziyade bazı kıssalar münasebetiyle olmuştur. Mesela, Yahudilerin bir sözünün zikre konu edildiği 2/Bakara-82/88 (s.12), ölüm korkusuyla yurtlarından çıkan binlerce Yahudiden bahseden 2/Bakara-244/243 (s.30) ve Hz Musa ‘nın bir duasının yer aldığı 20/Ta.Ha.-28/27 (s.215) pasajları münasebetiyle Eski Ahid’e, 7/A’raf-38/40 pasajındaki bir mesel (s.104) ile 61/Saff-6/6 pasajındaki Ahmed ismiyle ilgili olarak (s.400) da İncil’e atıfta bulunulmuştur.

C. FARKLI ANLAM VE TEFSİRLERE YER VERMESİ

1 Yani bir musibetle karşılaştıklarında *İnna lillahi ve inna ileyhi raciun* demeleri.

1- Ayetle ilgili muhtemel farklı anlamları vermesi: Ayette lafzın iki farklı anlama gelebilmesi durumunda mütercim bazen bunlardan birini tercümenin metni içerisinde, diğerini ise dipnotta vermiştir. Mesela, 3/Al-i İmran-183/186 pasajında yer alan ve metin içerisinde “..Bu, işlerin güzel düzeni içerisinde yer alır (*fe inne zâlike min ‘azmi’l-umûr*)” anlamı verilen kısımla ilgili olarak dipnotta “Bu kelimeler diğer bir anlama da gelebilmektedir; şu şekilde tercüme edilebilir: Bu tür davranma, işlerde vacip kararlılıktır.” denilmektedir (s.52). 4/Nisa-126/127 ayetinde “..ve kendileriyle evlenmeyi istemediğiniz kadınlar (*ve terğabûne en tenkihûhunne*)” kısmı hakkında, buradaki *en* partikülünün Arapça’da hem olumluluk ve hem de olumsuzluk için kullanılıyor olmasından dolayı anlamın şüpheli olduğu ve dolayısıyla metinde verilen anlamla birlikte cümlenin, “ve kendileriyle evlenmek istediğiniz kadınlar..” şeklinde de tercüme edilebileceği ifade edilmiştir (s.67). Yine 2/Bakara-114/120 pasajında yer alan ve “..ilmi aldıktan sonra (*ba’de’llezî câeke mine’l-’ilm*)” anlamı verilen kısım hakkında, dipnotta “Veya Kur’an’ın vahyedilmesinden sonra, anlamında da olabilir.” denilmektedir (s.16). Bunlardan başka, 2/Bakara-147/150 ve 14/İbrahim-33/28 pasajlarında geçen *küfr* kelimelerine, bu kelimenin ifade ettiği inkar ve nankörlük anlamlarından biri metin içerisinde diğeri ise dipnot kısmında “veya” denilerek sunulmuştur (s.19, 173).

2- Farklı kıraatlere göre ortaya çıkan manaları vermesi: Tercümenin dipnot kısmında nadiren de olsa bazı ayetler hakkında farklı kıraate göre ortaya çıkan anlamın da verildiği görülmektedir. Mesela, 12/Yusuf-12/12 ayetindeki Hz.Yusuf’la ilgili “meyve yesin ve oynasın (*yerta’ ve yel’ab*)” kısmıyla ilgili olarak, dipnotta “Diğer bir okuyuşa göre anlam şöyledir: Sürüleri otlatalım ve oynayalım.”, denilmekte (s.158), 63/Münafikun-2/2 ayetinde geçen ve “onların yemini” anlamı verilen *eymânehum* lafzının, *îmânehum* şeklinde de okunduğu ve bu durumda “onların imanı” anlamına geldiği belirtilmektedir (s.402). ayrıca 71/Nuh-22/23 pasajında geçen Vedd kelimesini bazıların Vudd şeklinde okuduğu da kaydedilmiştir (s.418).

3- Farklı yorumlara yer vermesi: Mütercim bazen de metin kısmında kelime anlamını verdiği bir kelime veya ifade hakkında müfessirlerin yapmış olduğu farklı yorumları dipnot kısmında sunmaktadır. Mesela, 15/Hicr-24/24 ayetine “Biz sizden önde yürüyenleri (*müstakdimîn*) ve arkada kalanları (*müsta’hirîn*) biliyoruz” anlamı verilmiş, dipnotta ise burada kimlerin kastedilmiş olduğuna dair müfessirlerin bildirdiği üç ayrı yorum kaydedilmiştir (s.177).Yine 48/Fetih-1 ayetindeki fetihten muradın ne olduğu konusunda üç (s.364); 4/Nisa-157/159 pasajındaki “onun ölümünden önce (*kable mevtihi*)” ifadesindeki zamirin mercii (s.70) ve 22/Hac-51/52 ayetindeki *temennâ* lafzının anlamı ve buna dayalı olarak ayetin manası (s.233) hakkında da ikişer farklı yorum kaydedilmiştir.

4- Bir kısım felsefi mistik yorumlara yer vermesi: Mütercim nadiren de olsa bazı ayetler dolayısıyla bu ayetler üzerinde yapılan felsefi mistik

yorumları dile getirdiği görülmektedir. Mesela, yaratılışın başlatılması ve iadesiyle ilgili 10/Yunus-4/4 (s.139); beşerin Allah ile konuşabileceği tarzlardan bahseden 42/Şura-50/51 (s.345) ve Allah'ın her an bir işte olduğunu bildiren 55/Rahman-29/29 (s.383) pasajları münasebetiyle bu tür yorumlara yer verilmiştir. Bunlardan, "Hepiniz ona döneceksiniz. Böyledir, Allah'ın gerçek va'di; (o) yaratmayı ortaya çıkarır (hace emanar la creaci3n), ve sonra onu iade eder.." anlamının verildiği ilk pasaj hakkında dipnotta şöyle denilmektedir: "Müslüman mistik filozoflar sık sık bu pasajı zikrederler; buna göre bütün yaratılış (creaci3n), bir sudürdür (emanaci3n), zatında tek ve değişmez olan Allah'ın sıfatlarının çeşitli ve devamlı bir tezahürüdür (manifestaci3n)."

5- Bazı şii yorumlarına yer vermesi: Tercümede yine çok az da olsa bir kısım şii yorumlara ve şiilikle ilgili bilgilere yer verildiği görülmektedir. Mesela; dinin kemale erdirildiğinden bahseden 5/Maide-5/3 (s.73), Ehl-i beyt'ten bahseden 33/Ahzab-33/33 (s.296) ve mübaheleyi konu edinen 3/Al-i İmran-54/61 (s.41-42) pasajlarıyla ilgili dipnotlarda bu tür yorumlar kaydedilmiştir. Bunlardan ilk pasajda yer alan "Bugün (*el-yevm*) sizin dininizi kemale erdirdim." kısmı hakkında mütercim özetle şöyle demektedir: "Sünnî müfessirler bu ayetlerde kullanılan *bugün* kelimesinin Muhammed'in misyonunu eda ettiği bütün zamanı ifade ettiğini söylerlerken, Muhammed'in yeğeni Ali'nin taraftarları olan şiiiler ise bunu kabul etmeyip bu ayetlerin Muhammed'in Ali'yi Hum (Khom) gölü bitişinde imam göreviyle görevlendirip kendine halef tayin ettiği günde vahyedilmiş olduğunu ileri sürerler." Tercümede ayrıca müminlerin yüzlerinde secde eserinin bulunduğundan bahseden 48/Fetih-29/29 ayeti dolayısıyla da müslümanların bazen secde yerine yuvarlak veya dört köşeli bir kiremitçik koymuş olduklarını bildirir ki, bilindiği gibi bu bir şii adetidir.

6- Tefsirler arasında tercihte bulunması, kendisinin de tefsir yapması ve bazı tefsir ve müfessirleri tenkit etmesi:

a) Tefsirler arasında tercihte bulunması ve bazen de kendisinin tefsir yapması: Mesela, 4/Nisa-33/29 ayetinde yer alan ve "kendinizi kendi aranızda öldürmeyin" şeklinde anlam verilen *lâ taktulû enfusekum* ifadesinin buradaki *nefs* kelimesinin farklı anlamları dolayısıyla, 'kendiniz kendinizi, kendi şahıslarınızı öldürmeyin; birbirinizi öldürmeyin veya intihar etmeyin' şeklinde de tercüme edilebileceğini söyleyen mütercim, müfessirlerin ise bu kelimelerin hangi anlama alınması gerektiğini bilemediklerini ve, 'Hindu putperestleri gibi kendi kendinizi ölüme atmayınız, veya, Müslümanlar, kendi aranızda birbirinizi öldürmeyiniz' gibi anlamları teklif ettiklerini kaydeder, daha sonra da ayetin başında hırsa ve hırsızlığa temas edildiğini, bundan sonra katlin yasaklanmış olduğunu hatırlatır ve ayetin sonundaki 'Allah size karşı merhametlidir' kelimesinin burada intiharın yasaklanmasının söz konusu olduğunu belirtmiş olabileceğini söyler (s.58). 2/Bakara-60/63 ayetindeki "Sizin başlarınızın

üstüne Sina dağına yükselttik” ifadesinin açıkça, bir Avrupa dilinde çok da etkilemeyecek bir istiare (metafora) olduğunu, bununla birlikte müfessirlerin ifadeyi lafız manasında değerlendirdiklerini söyler (s.9)¹. Aynı şekilde 3/Al-i İmran-32/37 pasajında yer alan ve “o onu güzel bir çocuk yaptı” anlamının verildiği kısım hakkında, öznenin kim olduğunun tam anlaşılamayacağı kadar kapalı olduğu söylenmiş ve en tabii olanının zamiri Meryem’in annesine atfetmek olduğu ifade edilmiştir (s.39). Müslümanların yiyeceklerinin Ehl-i Kitab’a helal olduğunun bildirildiği 5/Maide-7/5 ayeti hakkında ise tercüme sahibinin şöyle dediği görülmektedir: “Denilebilir ki, Muhammed, gayri müslimlerin yemelerine müsaade edilen şeyler konusunda hüküm bildirme hakkına sahip değildi, bu durumda bu kelimeleri aşağıdaki anlamda anlamak gerekir: Sizler, Yahudiler ve Hristiyanlar, gıda konusunda müşterek emirlere sahipsiniz.”(s.73). Müdakkik bir müfessir olan İbn Cüzeyy ise, bunun, yemeklerinden Ehl-i Kitab’a yedirme konusunda müslümanlar için ibahe anlamını taşıdığını belirtmektedir.²

b) Bazı tefsirleri ve müfessirleri tenkit etmesi: 2/Bakara-59/62 pasajına “Şüphesiz, inananlar, Yahudi dinini takip edenler, Hristiyanlar ve Sabîler, *tek bir kelime ile* kim Allah’a ve ahiret gününe inanır ve güzel iş yaparsa: bütün bunlar Rablerinden bir mükafat alacaklardır..” anlamını veren mütercim, Kur’an’a göre, burada mezkur üç şeye - Allah’ın birliğine ve ahirete inanma, ve iyi amel işleme - sahip olan her din mensubunun kurtulacağını söyler ve, bazı müfessirlerin ise, bunu benimsemeyip, önceki dini ne olursa olsun sadece müslüman olanların kurtulabileceği kanaatini taşıdıklarını bildirerek şöyle der: “Bu yorum, birinci olarak, lafız bakımından kötüdür, çünkü *inananlar* sözünü bağlaç takip etmektedir ve bu da müminler (müslümanlar), Yahudiler, Hristiyanlar ve Sabîler arasında ayırımın bulunduğunu bildirir; anlam bakımından da kötüdür, çünkü, özellikle de misyonun başlangıcında, kişinin içinde doğduğu dinin kurtuluş için bir engel olmadığını söylemek lüzumsuzdur. Ayrıca.. müslüman alimlerin genel düşüncesine göre bu ayet, içerisinde Allah’a, ahirete ve Muhammed’in risaletine inanmanın kurtuluş için mecburi sayıldığı 3/Al-i İmran-79/85 ve diğer bazı Kur’an pasajları tarafından neshedilmiştir” (s.8). Mütercim yine, 72/Cin-1/1 ayeti münasebetiyle bu ayete dayanan bazı müfessirlerin cinlerin insanların ruhları olduğuna inandıklarını söyler, fakat bu yorumun, açıkça cinlerin öbür yaratılmışlar gibi çoğaldıklarını bildiren Kur’an pasajlarına muvafık olmadığını belirtir (s.418). Tercüme sahibinin, müfessirlerin 2/Bakara-138/143 ayetine (s.18) ve 2/Bakara-132/138 ayetindeki *sıbgâ* kelimesine verdiği anlamları (s.17-18) ise tatmin edici

1 Benzer bir durum da 17/İsra-13/13 pasajındaki “Gecenin işaretini sileriz (*fâ mahavnâ âyete'l-leyl*)” cümlesi hakkında söz konusudur. Mecazî anlam ifade ettiğini söylediği bu ifadenin müfessirlerce hakikî manada anlaşıldığını bildirir (s.191).

2 Bkz, İbn Cüzeyy, *et-Teshîl*, I, 304.

olmaktan uzak bulunduğu anlaşılmaktadır.¹ Dipnotlardaki açıklamalar içerisinde nadiren de olsa bazı görüşlerinden dolayı müfessirlerin tenkit edildiğini de görürüz. Mesela, 3/Al-i İmran-199/199 pasajındaki “Allah hesapları halletmekte süratlidir” kısmı münasebetiyle, bu ifadenin bir istiarenden (metafora) başka bir şey olmadığını söyler, müfessirlerin ise Allah çabucak insanların hesabını görecektir; yarım günde bütün insan nevi hakkında hükmünü vermiş olacaktır, diyerek ifadeyi gülünç bir şekilde yorumlamış olduklarını ileri sürer (s.53). Yine meleklerin elli bin sene süren bir günde Allah’a yüксеlebildiklerinin bildirildiği 70/Me’aric-4/4 ayetindeki mezkur sürenin açıklaması sadedinde o özetle şunları söylemektedir: “Müfessirler inanırlar ki bu ayetteki elli bin yıllık gün kıyamet günüdür; bu ise onların, Allah’ın insanlar hakkında hüküm vermede çok çabuk olacağına veya bir günün yarısının, insanlar hakkında karar vermesi için yeteceğine dair söyledikleriyle yeni bir zıtlık arz etmektedir. Bu durumda, bazılarının göre elli bin yıl, bekleme günleridir; diğer bazılarının göre ise kafir milletlere hüküm verilmesi, bütün bu zamanı alacaktır; elli millet vardır ve her biri bin yıl boyu hesaba çekilecektir; müminlerin ise yarım günde işleri bitirilmiş olacaktır. Bin taneden seçilmiş bu örnekle tefsirlerin değeri hakkında hüküm verilebilir, ve şurası şüphe götürmez ki, dinî pratikleri, eski Arapların adetlerini ve Muhammed’in tarihinin bazı noktalarını ciddi alakadar etmeyen hususlar için, müfessirler yalnızca Kur’an’ın anlamını karmakarışık etmek ve ona pek çok saçmalıkları yüklemek üzere görev yapmaktadırlar.”(s.415). Bu örneklerden mütercim, farklı tefsir ve görüşlere yer verme bakımından da genellikle başarılı olduğu müşahede edilmiştir.

IV. MÜTERCİMİN KUR'AN HAKKINDAKİ BAZI GÖRÜŞ, İTİRAZ VE TENKİTLERİ

A. MÜTERCİMİN KUR'AN'A GENEL BAKIŞI

Gerek tercümenin üzerine kitabın müellifi makamında *Mahoma* (Muhammed) ismini yazmakla ve gerekse tercümenin dipnotlar kısmındaki pek çok pasajında ezcümle “Muhammed burada Yahudilere sitemde bulunmaktadır.”(2/Bakara-79/73 ayeti münasebetiyle, s.11), “Muhammed burada emretmektedir ki..”(5/Maide-4/3 ayeti dolayısıyla, s.72) ve “Bu kelimelerle Muhammed müminlere şunu tavsiye etmektedir..”(2/Bakara-

¹ Bunlardan ilk ayet hakkında kendisi başka bir açıklama yapmazken, ikinci pasajdaki kendisinin vaftiz yapma anlamını verdiği *sıbgâ* kelimesi hakkında ise müfessirlerin Allah’ın dini manasını dile getirdiklerini bildirmekte ve bunu tatmin edici görmeyerek şöyle demektedir: “Acaba Muhammed, kendi dininin gerçek bir yeni doğuş olduğunu söylemek için, bu kelimeyi daha ziyade hristiyanlara atfederek kullanmış olmasın?”. Mütercim bu arada mezkur *sıbgâ*nın lafzi olarak vaftiz yapma ile aynı anlama geldiğini fakat Hristiyanların bugün bu maksatla ta’mid kelimesini kullanmakta olduğunu belirtmektedir.

223/223 ayeti münasebetiyle, s.27-8) gibi ifadeleriyle mütercim, Kur'an'ın Hz.Peygamber tarafından telif edildiği kanaatini taşıdığı anlaşılakta ve, ileride de görüleceği üzere Kur'an'ın gayriilahi olduğunu ispat etmek üzere kaynaklarını araştırmaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca onun, tercüme içerisinde pek çok pasajdaki ifadelerinden, özellikle de Hz. Süleyman (as) kıssası münasebetiyle - Kitab-ı Mukaddes bilgileri istikametinde, onun müşrik olduğu iddiası gibi (s.264) - dile getirdiği bazı hususlardan, Hristiyan akidesine sahip bir kişi olduğu anlaşılakla birlikte, 112/İhlas suresinin tercümesi münasebetiyle ihlas kelimesine "*Allah'ın birliği dogmasını tanıma, kabul etme*"(s.456) anlamını vermekle de, bütün semavî dinlerin en büyük esası olan Allah'ın Birliği gerçeğini dogmatik olmakla nitelediği görülmektedir.

Bilindiği gibi, Kur'an gibi önemli bir mesajı ihtiva eden bir kitabın tercümesinin, lafızların orijinal anlamlarına sadık kalınarak verilmesi ve yorumlarının da Kur'an'ın kendi hedefleri ve bütünlüğü içerisinde yapılması gerekmektedir. Kişinin hangi eserin neşriyle ilgili olarak olursa olsun tercüme veya açıklama namı altında kendi şahsi yorumlarını vermesi ahlaki değildir. Mütercim, hangi akli ve ilmi ölçü ve delillere dayandığını belirtmeden, Allah'ın kelamı olan Kur'an'ın, sahtekarlık anlamına gelen bir isnatla Hz. Peygamber'in telifi olduğunu ileri sürmüş olması, onun, bu çalışmasında daha başından itibaren ilmi ve ahlaki bir yaklaşımdan uzak, belirli bir temelden yoksun, sübjektif ve tutarsız bir tavır sergilemiş olduğunu göstermektedir.

B. KUR'AN'IN İLK HATTI İTİBARIYLA YÖNELTTİĞİ BAZI İTİRAZLAR

Mütercim, Rumların mağlup olduklarının ve yakın bir gelecekte galip geleceklerinin bildirildiği 30/Rum suresinin ilk üç ayeti münasebetiyle müfessirlerin verdiği ve Hz.Ebu Bekir'in Mekkeli müşrik Übeyy b. Halef'le girdiği bahisle alakalı bazı bilgileri kaydeder ve ardından özetle şöyle der: "Kur'an'ın bir karakteri de hat üzerinde sadece ünsüzlerin yazılması ve okunurken ünlülerin ifa edilmesidir. Kur'an mevcut harekeleme ve irabını redaksiyonundan ve kufi yazıdan geçtikten çok sonra ve dolayısıyla bu kelimelerin anlamı konusunda bir anlaşmaya varılabildiği bir dönemde almıştır. Bu durumda *Rumlar mağlup edildiler* kelimeleri, ünsüzlere dokunmaksızın, 'Rumlar galipler oldular' şeklinde de okunabilir. Bu kelimelerin, muğlaklığı ve kısalığı nazarı itibara alındığında, olayların sonucu ne olursa olsun daima haklı olmak için yazılmış olduğu görülmektedir." (s.282-283). Mütercim bu söylediklerine karşı şunu belirtelim ki, Kur'an'ın bazı kelimeleri üzerinde bazı farklı kıraatler bulunmakla birlikte, Kur'an'ın muhafazasında esas olan ezberlemedir, yazı

ise ikinci planda kalmaktadır.¹ Öte yandan mezkur bahse giren Kureyş müşriklerinin de bu bahis konusunda Kur'an'ın hattını değil, müslümanların telaffuz ettikleri sözleri ve yaptıkları açıklamaları esas aldıkları muhakkaktır. Bundan başka devenin (*cemel*) iğnenin deliğinden geçmesi meselinin zikre konu edildiği 7/A'raf-38/40 pasajı münasebetiyle mütercim, bu meselin İncil'de de geçtiğini ve bazı modern İncil yorumcularının İncil'in Yunanca metninin bir varyantına dayanarak buradaki deve (*cemel*) lafzını halat (*habl*) lafzıyla değiştirdiklerini, bunun da makul olduğunu belirtir ve aynı değerlendirmeyi Kur'an hakkında da yaparak şöyle der: "İlave etmek gerekir ki, iptidaî Arap yazısı olan kufi yazıda *cemel* (deve) ve *habl* (halat) lafızları kolayca karıştırılabiliyordu." (s.104). Bir önceki örnekle ilgili değerlendirmemiz, bu son husus için de geçerlidir.

C. KUR'AN'DA ZITLIK VE KARIŞIKLIK OLDUĞUNU İDDİA ETMESİ

Tercüme sahibi, peygamberlerden hiçbiri arasında ayırım yapılmadığının belirtildiği 2/Bakara-285/285 ayetiyle aynı surenin 254/253 ayeti ve diğer bazı Kur'an ayetleri arasında (s.36); Allah'ın, gaybı, seçtiği peygamberin dışında hiç kimseye bildirmediğinin zikre konu edildiği 72/Cin-26-27/26-27 pasajında ifade edilenlerle, içinde Hz. Peygamber'in gaybı bilmediğinin dile getirildiği diğer pasajlar arasında (s.420)² ve, A'raf üzerinde bir kısım adamların duracaklarından bahsedilen 7/A'raf-44/46 pasajı münasebetiyle, Kur'an'daki Muhammed'in cennet-cehennem telakkilerinin detayları arasında (s.105) zıtlıklar - özellikle bu son pasaj hakkında, karışıklıklar ve tutarsızlıklar - olduğunu ileri sürmektedir. İfade etmek gerekir ki, bunlardan ilk maddedeki konu farklılığı, ikinci maddedeki Allah'ın bir peygambere mucize olmak üzere gaybı bildirmesindeki makuliyet, ve üçüncü maddedeki ahiret ahvaliyle ilgili ve müteşabihata giren konularda - bu dünyanın ölçüleriyle - yorum yapmanın güçlüğü, bu konularda herhangi bir zıtlık olduğu iddiasına imkan bırakmamaktadır. Öte yandan tercümede, birbirini takip eden "(İblis) karşı geldi, kibirle şişti ve nankörlerden oldu." (2/Bakara-32/34) ve "Biz Adem'e dedik: Eşinle cennete yerleş.." (33/35) ayetlerinden birincisinde Cebrail'in sözlerini anlatanın, Muhammed; ikincisinde ise konuştuğu farzedilenin, Allah olduğu ifade edilerek, bu anı değişimlerin Kur'an'ın her yerinde görüldüğü ve bazen büyük bir karışıklığa sebebiyet verdiği ileri sürülmektedir (s.5). Belirtmek gerekir ki bu karışıklık olduğu görüşü, Kur'an lafızlarının Cebrail'e ait olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır. Bunlardan başka, yine peş peşe gelen "Bu böyledir. Her kim kendisine verilen eziyete dengi ile karşılık verir de, bundan sonra yine kendisine bir tecavüz vaki olursa, Allah tarafından

1 Büyük muhakkik İbnu'l-Cezerî'nin bu istikametteki bir sözü için bkz, Muhammed Abdulazîm ez-Zerkanî, *Menahilu'l-İrfan*, Mısır ts., I, 242.

2 Mütercim bu pasajla ilgili olarak kendince zıtlığı ortadan kaldıran bir yorum da teklif etmektedir.

ona yardım edilir. Allah affetmeyi sever; bağışlayıcıdır.” ve “Çünkü Allah gündüzü geceye, geceyi de gündüze sokar; o her yeyi iştir ve her şeyi duyar.” (22/Hac-59/60-60/61) ayetleri arasında da okuyucunun hiçbir mantıkî münasebet bulamadığını iddia etmiştir(s.234). Hatırlatalım ki müfessirler bu iki ayet arasındaki alakayı belirtmişlerdir. Mesela Fahreddin er-Razî buradaki alâkanın, ilk ayetteki Allah'ın yardım ediciliği ile, ikinci ayetteki O'nun kadriyeti ve bunun sonucu olarak da dünyadaki nimet vericiliği arasındaki alâka olduğunu iki vecihle açıklamıştır.¹

D. BAZI KUR'ANÎ BİLGİ VE AHKAM İÇİN KAYNAK ARAMASI

Bu hususun daha ziyade Kur'an kıssaları hakkında olduğu görülmektedir. Mesela, 2/Bakara-96/102 pasajında yer alan Harut ve Marut kıssasının Talmudik kaynaklı olduğunu ileri süren mütercim (s.13), içerisinde Hz. Davud ve Süleyman'a ilim verildiği bildirilen 27/Neml-15/15 ayeti dolayısıyla da şöyle demektedir: “Süleyman kıssasının en güzel kısmını Yahudi hikayelerinden almış olan Muhammed, onun kendisini putperestliğe düşüren dalaletleri hakkında ise bir şey bilmemektedir. Belki de Arap peygamber, hikmetiyle öylesine meşhur olan bir prensin düşüş tarihini, neşretmekte olduğu tevhit kültü menfaatine olmak üzere iptal etmediği uygun görmüştür.”(s.264). Tercüme sahibinin, Kur'an'ın (aynı ayette) bu konuda şiddetle tekzip ettiği Kitab-ı Mukaddes'e dayandığı ve, vaktiyle ayetin nüzûlüne sebep olan bazı Yahudilerin söylemiş olduğu sözleri bugün aynen tekrar ettiği anlaşılmaktadır.² Yine 2/Bakara-67/72 pasajı münasebetiyle, sığır kurban etmeyle ilgili bir adetin esas olarak Hz. Musa tarafından tesis edildiği, Kur'an müellifinin ise bilinmeyen kaynaklardan faydalanarak, Hz. Musa'nın bu düzenlemesini yeniden kendi istediği tarzda şekillendirdiği (s.10) ileri sürülmekte, 31/Lukman-11/12 pasajı dolayısıyla da Hz. Lukman'la ilgili Kur'an'ın nüzûlü dönemindeki Araplar arasında pek çok hikayenin bilindiği ve bunların Esop'a atfedilenlerle benzerlik gösterdiği ifade edilerek şöyle denilmektedir: “Bu şahsiyetlerin kimliği ile ilgili bu küçük ipuçlarının değeri hakkında münakaşa etmeyeceğiz. Daha ziyade okuyucunun dikkatini, Muhammed'in, tevhitçi ve müslüman iman akidesini ortaya koymak için nasıl çağında Araplar arasındaki bütün meşhur isimlerden yararlanmaya çalıştığına çekeceğiz.” (s.288). Mütercim bunlardan başka, 18/Kehf-48/50 ayeti münasebetiyle, Kur'an'da varlığı bildirilen cin (genio) inancının Fars ve Hind menşeli olduğunu ileri sürmekte (s.203-204) ve 13/Ra'd-29/30 ayetinde Allah'ın bir ismi olarak geçen *er-Rahman* kelimesinin, Hz.Peygamber tarafından ilk defa Allah hakkında kullandığı zaman bazı Araplar tarafından insan ismi olarak kullanılmakta olduğunu söyleyerek,

1 *Mefatihü'l-Ğayb*, VI, 172.

2 Bu ayetin nüzûl sebebi için bkz, Razî, *Mefatihü'l-Ğayb*, I, 422-428.

Allah hakkında böylece kullanımının ise bir yenilik olduğu (s.169) iddia etmektedir.

Mütercim, Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından değişik kaynaklardan istifade edilerek telif edilmiş olduğuna dair bu iddiaları, esasla ilgilidir ve Allah'ı ve Kur'an'ı tanıyamadığını göstermektedir. Zira İslam, aslı itibariyle yeni çıkmış bir din değildir ve kitabı olan Kur'an da, geçmişe ait doğruları bize intikal ettirmektedir.

E. BAZI KUR'AN AYETLERİ HAKKINDA İNDİ YORUMLARDA BULUNMASI

1- Mütercim bazen Kur'an'ın bazı ahkâmı hakkında tenkit edici mahiyette yorumlar yaptığı da görülmektedir. Mesela, "Allah yolunda, sizlere karşı şavaşanlara karşı siz de şavaşın, onlara ilk saldırarak zulüm işlemeyin.." (2/Bakara-186/190) pasajı münasebetiyle şöyle demektedir: "..186'dan 190 ıncıya kadarki ayetlerin ihtiva ettiği emirler geçici düzenlemelerdir; *mescid-i haram*, *fitne* lafızlarının da gösterdiği gibi Mekke putperestleriyle alakalıdır. Bu dönemde Muhammed henüz Mekke'nin sahibi değildi ve onun pozisyonu savunmada kalmayı gerektiriyordu: tecavüz şavaşı bu bakımdan burada kesin bir şekilde mahkum edilmiştir. Bununla birlikte bu emirlerin müslümanların iman ve sadakatini engellemeye yeterli olduğu sonucunu çıkarmak uygun değildir. 'Onları nerede bulursanız öldürün ve onların sizi çıkardığı yerden siz de onları çıkarın' ve 'bütün din tek Allah'ın oluncaya kadar'¹ gibi ifadeler öyle bir serbestliğe izin vermektedir, garip değildir ki İslamiyet, kendi güçleri veya elverişli şartlar daha önce hakimiyetinden çıkmış ülkeleri yeniden elde etmeye müsaade ettiği vakit, başka dine mensup halklarla her türlü taahhüdünde devamlı kendisinin serbest olduğuna inanmıştır." (s.23). Aynı şekilde "Kim bir kimseyi, başka bir kişiyi öldürmüş olma veya ülkede fesad çıkarmaya karşılık olmaksızın öldürürse.." (5/Maide-35/32) ayetindeki fesad lafzının şirk anlamına da geldiğini belirtir ve dolayısıyla bu ayetin putperestini öldürülmesini emrettiğini (prescribe) ileri sürer (s.76). Bu görüşleri beyan eden tercüme sahibinin, müslümanların taahhüdlerine sadık kalmaları gerektiğini, düşmanın sulhe yaşaması durumunda sulhe yaşamaları icap ettiğini bildiren ve bütün diğer din sahiplerine cizye vermeleri durumunda beraber yaşamayı garanti eden Kur'an ayetlerini ve nebevî talimatları nazarı itibara almadığı anlaşılmaktadır.

2- Kur'an'ın yalnız Araplara hitap ettiğini söylemesi: Mütercim "Ey insanlar (*en-nâs*)! Rabbinize kulluk edin, ki o sizi ve sizden önce geçenleri yarattı. Benden korkun." mealini verdiği 2/Bakara-19/21 ayetinde yer alan "insanlar" (*en-nâs*) ifadesi münasebetiyle şöyle demektedir: "Bir Arap vaiz veya hatip halkına yöneldiği zaman, 'Ey insanlar!' lafızlarını kullanır; bu,

1 Bkz, müteakip iki ayette.

'Ey beni dinleyen sizler!', demektir. Aynı zamanda bu kitapta (Kur'an'da) da, bu lafızlar bütün insanlara veya beşere değil, Muhammed'in vaazlarını kendilerine yönelttiği Mekke veya Medine yerlilerine yöneltilmiştir."(s.4). Tercümede 2/Bakara-137/143 ayetinin anlamı ise şu şekilde verilmiştir: "İşte böyle, sizden, ey Araplar!, orta bir millet yaptık (*ve ce'alnâkum*); sizler bütün insanlar (*en-nâs*) karşısında şahitler olasınız, Resul de insanlar için (*'aleykum*) hayır ve rahmetle dolsun diye (!)" (s.18). Hz.İbrahim'in muhatap olduğu şu ayette ise aynı lafza farklı anlam verildiği görülür: "Allah ona dedi: Seni halklara (*en-nâs*) imam kılacağım." (2/Bakara-118/124) (s.16). Yine aynı şekilde bir hüküm bildiren 2/Bakara 173/178 ayetinde yer alan "Kendisine, (maktulün) kardeşi tarafından (kısas) cezası bağışlanana.." ibaresindeki "kardeş" kelimesiyle, başka bir kişi, bir Arap, özellikle bir müminin anlaşılması gerektiğini söylemektedir. Bu açıklamalarında tercüme sahibinin, verilen örneklerdeki açık manalara ve Kur'an'ın mesajının evrenselliğini ifade eden diğer pek çok ayete rağmen, kendisini zorlayarak subjektif yorumlara yöneldiği görülmektedir.

3- Müfessirlerin bazısının yorumuna dayanarak Kur'an'da tarihî bilgi hatalarının olduğunu ileri sürmesi: İsrailoğullarıyla ilgili olup, müfessirlerin büyük bir kısmının da kronolojik mana ifade etmediğini bildirdiği¹ bir pasajda yer alan ve, kendilerinden zalim olanların, onlara öğretilen sözü başka bir sözle değiştirdikleri ve bunun üzerine azaba düşer kılındıklarının anlatıldığı 2/Bakara-56/59 ayeti münasebetiyle - ki bu ayetin öncesinde İsrailoğullarına belirli bir şehre kapısından secde ederek girmelerinin emredilmesi, sonrasında ise yine onların Hz.Musa'dan çölde su istemeleri olayı söz konusu edilmiştir -, şu yorum yapılmıştır: "Kur'an'ın müellifinin, daha doğrusu onun yorumcularının, Musa'nın adını, Eriha'nın alınması gibi, onun ölümünden sonra meydana gelmiş olaylara karıştırarak işlemiş olduğu tarihe aykırılığı belirtmemize gerek olmadığı kanaatindeyiz."(s.8). Yine aynı şekilde mütercim, Mısır'dan çıkarak Sina çölüne geçen ve orada kendilerine ihsan edilen kudret helvası ve bildircin etinden zamanla bıkan İsrailoğullarının Hz. Musa'dan başka yiyecekler de istemeleri üzerine onun "O halde Mısır'a (veya bir şehre = *mısran*) dönün (volved) (*ihbitû*) ve orada istediğinizi bulacaksınız." diyerek karşılık verdiğinin bildirildiği 2/Bakara-58/61 ayeti münasebetiyle de şöyle der: "Bu pasaj ve, içerisinde İsrailîlerin Mısır'a döndüğünün söylendiği 26/Şuara-59/59 ayeti, Kur'an'da gözlemlenen ve Arap peygamberin büyük bilgisizliğini gösteren çok sayıdaki tarihe aykırı bilgilerden biri(ni dile getirmekte)dir."(s.8). Belirtelim ki bunlardan 2/Bakara-58/61 pasajı kesinlikle Mısır'a dönmüş olmayı ifade

1 Bkz, Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, Bulak 1327, VI, 119. Taberî, Hz. Musa'nın mezkur şehre girdiği görüşünün meşhur 'Uc b. 'Unk ile ilgili israiliyat rivayetinden kaynaklanmış olabileceğini belirtmektedir.

58 İSPANYOLCA BİR KUR'AN TERCÜMESİNİN TANITIM VE TAHLİLİ
etmediği gibi¹, Hasan el-Basrî ve bazılarının aksine pek çok müfessir de, Kur'an'daki diğer bazı ayetlere (mesela 7/A'raf-138) dayanarak İsrailoğullarının çıkıştan sonra Mısır'a daha dönmemiş olduklarını söylerler ve mezkur 26/Şuara ayetindeki miras olarak verilen şeylerin ise denizin geçilmesi sırasında boğulmuş Mısırlılardan elde edilen ganimetler veya daha sonra Arz-ı Mukaddes'te ulaşılan ve Mısır'dakilere benzer saltanat ve maddi imkanlar olabileceğini belirtirler². Ayrıca tarihle ilgili bütün Kitab-ı Mukaddes bilgilerinin gerçeği yansıttığını söylemek ise çok güçtür.

Son olarak tercümenin makalemizin başında da temas ettiğimiz Meksika baskısının önsözünde yer alan bir değerlendirmeyi kaydedelim: "Kur'an, şirki kovmuş ve, öfkeli bir monoteizmi, namazı, abdesti, sadakayı, yaşlılara, kadınlara ve çocuklara saygıyı, Mekke'ye gidip haccetmeyi ve belirli zamanlarda oruç tutmayı emretmiş, buna karşılık ise, çok evliliği, kısas kanununu ve kutsal savaşı vaz'etmiştir ve (bu haliyle de), Muhammedî dini bırakmamış olan milletlerin içinde bulunduğu gerilik ve yarı vahşî duruma sebebiyet vermiştir." (s.XVI). Bu mülahazaların son kısmıyla ilgili olarak ifade etmek gerekir ki, İslam'ın bu meseleleri, onun geliş şartları ve maksatları itibarıyla değerlendirmelidir. Çok evlilik İslam'ın hedefleri arasında yer almamış, kısas kanunu insana karşı yapılacak hakaretin karşılığı ve yeni muhtemel cinayetlerin engelleyicisi olmuş, zikri geçen kutsal savaş da, İslam'a hayat hakkı tanımamanın ve insanlar arası diyalogu silahla durdurmanın zaruri bir neticesi olmuştur. İslam aleminin gerilemesindeki en önemli sebepler ise eğitimsizlik ve cehalettir.

SONUÇ

Kanaatimizce bu tercüme çalışması, çok sayıda olumlu yöne sahip olmak ve pek büyük bir gayret ve emeği gerektirmiş olmakla birlikte, çalışmanın öncesinde sahip olunulan önyargı ve temeldeki espri Kur'an'ın vahiy kaynaklı olmayıp, gelişen şartlar içerisinde çeşitli kaynaklardan derlenmiş bir kitap olduğunu ileri sürmek olduğundan, Kur'an'ın esas mesajı ve maksatları çoğu kez gizli kalmış, Kur'an'la müfessirlerin görüşü bazen birbirine karıştırılmış, kimi zaman da sanki pek çok tutarsızlıkları ihtiva eden ideolojik bir eserin tercüme ve tefsirine dönüşmüştür. Tercümede genellikle metne sadakat görülmediği gibi, edebî inceliklere de fazla riayet edilmediği tespit edilmiştir. Mevcut özellikleriyle bu tercümeden tam istifade etmek mümkün değildir, istifade ancak kısmî olabilir. Kur'an, kendisinin anlaşılması için samimi muhatap istemektedir.

1 Bkz, Neseî, *Medariku't-Tenzil*, I, 51; Alusî, *Ruhu'l-Maânî*, I, 275.

2 Bkz, Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 520; Alusî, *Ruhu'l-Maânî*, IX, 30; Seyyid Kutub, *Fî Zıllali'l-Kur'an*, Beyrut 1988, V,2598.